

מסכת אבות דרבי עקיבא

תג שמות כג משפטים

וַיִּסְלַף דְּבַרֵי צְדִיקִים: ׀ וְגַר לֹא תִלְחֹץ
וְאַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת־נַפְשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים
הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: ׀ וְשֵׁשׁ שָׁנִים
תִּזְרַע אֶת־אֲרֶצְךָ וְאַסַּפְתָּ אֹתָהּ
תְּבוֹאֶתָהּ: ׀ וְהַשְּׂבִיעַת תִּשְׂמַטְנָהּ
וְנִטְשֶׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ וַיִּתְּרֶם

חֲפִימִין וּמְקַלְקֵל פְּתֻמִין תְּרִיצִין:
וְגִינְרָא קָא תַעֲיִקוּן וְאַתּוּן
יִדְעֶתּוּן יֵת נַפְשָׁא דְגִינְרָא אֲרִי
דִּירִין הִיתוּן בְּאֶרֶעא דְּמִצְרַיִם:
וְשִׁית שְׁנַיִן תִּזְרַע יֵת אֲרֶעָךָ
וְתִכְנֹשׁ יֵת עַלְלָתָהּ: ׀ יֵא וְשִׁבְעָתָא
תִּשְׂמַטְנָהּ וְתִרְמַטְנָהּ וַיִּכְלִין
מִסְכְּנֵי עַמְּךָ וְשִׁאֲרֵהוּן תִּיכֹל

לקט בהיר

לשפוט אמת, השחד מממת עלמו יביא עליו אם העונש: כב) דברים המלודקים הנאמרים נסיני (מכיל), ואין לדיקים תואר על בעלי הדינים או על הדיין, שהרי יהיו בעיניך כרשעים אמרו חז"ל, והא' ודאי שרשע הוא, וכן הדיין שעבד על לא תעשה רשע גמור הוא ולא יתכן שהכתוב קראו לדיק, ועוד אם הדברים כבר ילאו מפי הדיין לא יקבלו קלקול וסילוף, אלא הסואר הוא על הדברים, ומליט כזה, כגון מי המרים אין פירושו מים של אנשים מרים אלא כמו מים מרים, וכמו חלוי שקופים שהוא כמו חלונים שקופים, ולזה הביא רש"י כאן פשוטו כדי לפרש, אבל בדיבור הקודם אינו מביא פשוטו שפשוט הוא (רא"ם): כג) מביא התרגום לרא"י שאינו מתרגם פתגמי שפירושו "דברי" אלא פתגמין שפירושו "דברים" והוסיף לומר ישרים, כדי לפרש חיצת תריץ, שעל פיקודי ה' ישרים (מה' י"ט ט') התרגם פקודיה דה' תריץין ובלשון חז"ל שנשתמשו במיבת חירוק, זה פירושו, כי הקושיא מקלקל ומסלף דברים הנאמרים והתירץ מיישרו על מכונו (במ"ח): כד) מביא ר"א הגדול לומר מפני מה הזהירה תורה בל"ו מקומות ואמרי לה בל"ו מקומות בגר מפני שסורו רע (גמרא). ובהוריות דף י"ג. עבברים סורן רע פירש"י שיצר לבם רע הוא יותר מדאי, סורו שר שלהם כדאמר "ב"מ נ"ט) בגר סורו רע דהיינו יצר הרע ששר שלו רע הוא עכ"ל, ובקידושין פ"ב. כל שעסקיו עם הנשים סורו רע פירש"י מנהגו רעה קרובתו רע להשמדל עמו שיהא סר אליו ובל' לביתו עכ"ל: כה) ואין פירושו קיצוץ ביתו שיהיה נשמע שדוקא שש שנים תקבלנו ובשביעית אסור לקבלו, אבל להכניסו מעט מעט מותר, אלא הכנסה אפילו בלי קיצוץ נקרא אסיפה, ורואיה מפ' חלא ששם המדובר מאבידת אחיך אפילו שור אחד ואמר ואספתו: כו) תשמטנה, ונטשתה, פירושו אחד להם שהוא ענין השמטה ולהניית הפקר, ולפי שבהפסוק אלא שש שנים אמר הכתוב ב' דברים חזרע את ארץ, ואספת את תבואתה, מכלל שב' השמטה שאמר בשביעית חד לזריעה ועבודה בשדה, וחד לתבואת השדה שאי אמה אוכל מן המשומר אמר זמן הניעור כשכלה לחיה מן השדה כמבואר בפ' בהר (רא"ם): כז) להניח ובל' הבהמות תחת האילן ולתפור תחת היתים לרפויי ארעא (רש"י).

אור החיים

ט. ואתם ידעתם את נפש וגו'. עיין מה תוכה ופסוק זה ילדיק לך כל מה שכתבתי לך(י"ט): שכתבתי בפסוק (כ"ב כ') וגר לא י. וישש שנים וגו'. סמך מזוה ז' למה שלפניה

אור בהיר

במוך הדיין. כלומר, בלבו ובלעמו. ר"ב) באומרו חיצת נפש, כי נפשו היה מלוקט ממוך טובתה מלרים.

אונקלוס

חיות קרא בן תעבד? ככרמך
לזיתך: יב ששת ימים תעשה מעשיך
וביום השביעי תשבת למען ינוח
שורך ותמרה וינפש בן אמתך ותגר:

תד שמות כג משפטים

חיות קרא בן תעבד? ככרמך
לזיתך: יב ששת ימים תעשה מעשיך
וביום השביעי תשבת למען ינוח
שורך ותמרה וינפש בן אמתך ותגר:

רש"י

השדה. להקיש מאכל אביון למאכל חיה(כ"ב), מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר, מכלן אמרו אין מעשר בשביעית (מכיל): בן תעשה לכרמך. ותחלת המקרא (מדבר) בשדה הלבן(כ"ב), כמו שאמר למעלה הימנו חזרע את ארץ(ל' יב) וביום השביעי תשבת. אף בשנה השביעית(י) לא תעקר שבת בראשית ממקומה, שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהג בה שבת בראשית (ס): למען ינוח שורך וחמורך. תן לו נייח להחיר שיהא חולש ואוכל עשבים מן הקרקע, או אינו אלא יחבשנו בחור הבית, אמרת אין זה נייח(כ"ב) אלא לער (ס): בן אמתך. בעצב ערל(כ"ב) הכתוב מדבר (ס) - יבמות מ"ח): והגר. (זה) גר תושב(כ"ב) (ס) - (ס):

לקט בהיר

שאלו העבודות אינם עיקר אלא עזרים לאילן ולהרביא פירות בשפע, ואינם אלא איסורא דבנין לא מדאורייתא אלא חז"ל אסמכוהו אקרא, מדאמר הכתוב ב' פעמים נעושה חד לעבודה גמורה וחד גלה הכתוב שיש לאסור גם עבודות שאינם גמורות, וסמך הכתוב על חז"ל להבחין ולידע ולאסור (ג"א), והדברי דוד ז"ל כתב שקושיים הרמב"ן על רש"י הוא, שכתב ססס, ולא אמר שהוא רק אסמכתא, ונפשלת יעקב פירך קושיא זו שרבינו רמיה בלומרו מעבדה "גמורה", ולא די בדרך הראשון שחד בעבודה וחד באכילה, שא"כ היל"ל ונטשת תבואתה, ומדלא אמר קן משמע שב' הנטישות רק על ארעא קאי ולא אפירות (מ"ל): כה) שא"כ למה לומר זאת, וכי האדם עתן מאכל לחיות השדה, אם כבר אמר ונטשתה פשוטו הוא שיאכלו חיות מאילנות) נקרא בלשון חז"ל שדה הלבן, תבואה ירקות וקטניות, ואמר הכתוב שכמו שזוימך בשדה הלבן בכל דבר, תעשה כן בשדה אילנות: ל) לשון המכילתא: נאמר כאן שבת בראשית לענין שביעית, פי' מפני שאמרו פסוק זה דוקא כאלו מזה מוכיח שאפילו בשמיטה תהא נהוג שבת בראשית, אבל עיקר הכתוב לא בא אלא לאסור לעבוד בשמיטה ועבד ערל וגר תושב בשבת, וכן פירושו, לא רק אמה תשבות ממלאכה, אלא כל מעשיך יהיו נעשים ששת ימים ולא ביום השביעי כדי שינוח שורך ותמורך ועבדך הערל והגר תושב שמעשיך נעשים על ידם (רמב"ן), אבל אין פי' חיצת, "למען" שכל מה שאמה שונח הוא למען העבד והבהמה, אלא כאילו אמר למען זה פי' כשאתה שונח יהיה גם זה שמשבות הבהמה והעבד (ר"ב): לא) פי' מדהויא הכתוב שביבת בהמתו בלשון מנוחה ולא בלשון שביחה נשמע שאין צריך לשומרה מל"ט מלאכות אלא שלא לעבוד בה, כי אם יחבשנה מהיה שביחה ולא נייחא (בא"י): לב) פי' עדיין לא נימול לשם עבדות, כי אם מל וטבל דינו כאשה ישראלית לכל דבר, וכבר נאמר בעשרת הדברות עבדך ואמתך (מכיל): לג) שקבל עליו ו' מלות ובחוסכ ע"ג, ושבת שקול כע"ג, אבל גר נדק כבר מוכר בעשרת

אור החיים

לומר כדי שלא תטעמו טעם גרות עוודי) על דרך אומרו (ויקרא כ"ז ל"ד) אז תרצה בארץ את שבתותיך וגו': יב. תעשה מעשיך. ולא כל מעשיך כמו שאמר

אור בהיר

ר"י) על ידי שתגרמו גלות בעון שמיטה. ר"א) עיין רש"י בשם המכילתא.

R. Simon

1

מנחת

משפטים, מצוה פד, שמיטת קרקעות

חינוך

שלז

מצוה פד, מצות שמיטת קרקעות

להפקיר (א) [א] להפקיר וכו'. ומיאל הרז הממנר ממלוה זו דין עטרה, וש"ך לפרשת משא נעשה דמיש וקליר וגו' [מלוה ק"ב],

כמו שכח המשנה למנן כלן טגהוהו, וחי"ה שס אכחוז דין עטרה, וכלן מלוה עשה להפקיר כל פירות שמיטה. וסיים הרז הממנר דוהגמ מרסס וננקטו נארן ישראל, והעובר על זה ועל שדהו וכרמו נעל עשה. ומלוה זו היא בר"מ פ"ד משמטס ויובל הכ"ד, ועיי"ש בנפך משנה נשס המכלתא [כלן פרשה כ']. נאני מטופק, חי המלוה אקרקפתא דגברא הוא, דרממנא ניהו להפקיר פירותיו בשביעית ומטויר לקיים להפקיר, ואם מפקיר הרי זה הפקר, אלל אם אינו מפקיר אינו מופקר, ונהי דעובר על עשה מ"מ אינו הפקר רק עובר על גזירת השי"ת. ח"כ אין אחר רשאי לטול, והרי הוא גול ביד אחרים כל זמן שלא הפקיר. ומשאר כגממ מקומות בש"מ, [עין ראש השנה ט"ו ע"א, ועוד], ור"מ פ"ו ממתנות עניים ה"ה, דשביעית פטור מן מעשר, כיון דהוא הפקר והפקיר פטור מן המעשר, ח"כ כל זמן שלא הפקיר כיון דלל היו הפקר חייב לעשר. או ללמלא הפקר זה אין נריכס הנעלים להפקיר, רק הוא אפקעתא דמלכא שהוא ממילא הפקר, רק אם נעל כרמו עובר על עשה זו והרי הוא גול הרבס, אלל ממילא היו הפקר, ח"כ פטור ממעשר בכל ענין, וכן אם אחר וזה נעל כרמו דנעלים, הרי הוא של, דוזה מן הפקר אף דלל הפקירו הנעלים.

א"ר חזקוני

מצוה פד

מצות שמיטת קרקעות

(א) להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה השביעית, שהיא נקראת מפני המעשה הזה שנתחייבנו בה שנת השמיטה, ויזכה בפירותיה כל הרוצה לזכות, שנאמר [שמות כ"ג, י"א] והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השרה כן תעשה לכרמך לזיתך. ולשון מכילתא [רשב"י כאן], והלא הכרם והזית בכלל היה, כלומר שראש הפסוק שאמר השמטנה ונטשתה יכול כל מה שיצמח בארץ, בין פירות אילן או פירות אדמה, ולמה פרטן הכתוב שני אלה, להקיש לכרם שאר מיני אילן, ללמד שכמו שיש בכרם עשה ולא תעשה, שהרי בפירוש נכתב עליו [ויקרא כ"ה, ה'] ואת ענבי נזידך לא תבצור, כמו כן כל שאר האילן יש בהן עשה ולא תעשה, ולפיכך פרט כרם וזית ללמד על ענין זה, כי כוונת הכתוב דלאו דוקא וית' לבד אלא הוא הדין לכל שאר פירות האילן, אלא שהזכיר אחד מהם והוא מלמד לכולן, שזה מן המדות שהתורה גדרת בהן. ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותיה, והמצוה האחרת שציונו האל לשבות בה, כמו שכתוב בכי תשא [שמות ל"ד, כ"א] בחריש ובקציר ששבותי, קשר אחד להן.

[משרשי המצוה, לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חדוש העולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ [שמות כ', י"א], וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרש מרעיוניו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה ובו יהרסו כל פנותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה למנוח שש שנים ולשבות בשביעית, ובכך לא יתפרד הענין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כענין שאנו מוציאין ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה. ולכן ציוה ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביטה בה, כדי

גרמא, ח"כ ימח כלן, אלל להר"ש פ"ג ה"י נ"ג, וכן כתבו חוס' קדושין ל"ד פ"א ד"ה ופליגין, ועיין בטור או"ח סי' מ"י, דטובים דכסות יום חייב אף כלילה, וכסות לילה פטור אף ביום, ואף דכסות יום חייב תמיד, מ"מ היא לה מצות עשה שהזמן גרמא כיון דשם לילה גורם פטור, ח"כ נהי דפירות שביעית תמיד נקדושתם, מ"מ פירות שאר שנים, אין נוהג בהם קדושה אף בשביעית, ח"כ הוא לה שיהי לציית, דהזמן גורם המלוה, ח"כ יהיו נשים פטורות ממלוה עשה זו, אלל על כרחך דהוא אפקעתא דמלכא, ואין חילוק בין אנשים לנשים דהמלוה אפקריה. אך אם נעל כרמו דעובר נעשה, גם הנשים עוברות, כמו מלוה עשה שהוא נכס ולא מעשה ולא נכוס ועשה, דאפשר דהנשים חייבות, כמו שכתבו מוציר זה [עין מלוה ט' אות א'] שם הפרי מגדים [נפתיחה סללה לא"ח הלך שי אות י"ד], אך אפשר דהרז הממנר הולך תמיד בשביעית הר"מ, ולא היו מלוה עשה שהזמן גרמא, כיון דעל פירות שביעית מוטל המלוה עשה תמיד כמו שפירשו, ולדעת הר"ש דהו מלוה עשה שהזמן גרמא, אפשר דאין הכי נמי נשים פטורות ממלוה זו, דאקרקפתא דגברא מנחי, ומפרשים ור"מ אינו מטיל דין זה, דאף להר"מ נשים חייבות כמו שפירשו ואפשר דלר"ש נאמת פטורות ממלוה זו.

אך נאמת זו משנה וגמרא מפורשת נקדושין י' ע"ב, ובש"ס שם נ"ב ע"א, מעשה נאמד שליטת כלללה של חאמיס ושלן היחה ושל שביעית היחה, ובש"ס שם טעמא דשל שביעית היחה דהפקר וכו', מטיל דהיה דאף נשים פירות שביעית היו הפקר, עיי"ש, ומשאר בני יהושע שם ח"כ לדעת הר"ש דהו ליה מצות עשה שהזמן גרמא, על כרחך דאפקעתא דמלכא הוא, ונשים נ"כ בכלל זה, דאי הוא ליה מצוה היו נשים פטורות, דהו ליה מצוה עשה שהזמן גרמא, ח"כ לדעת הר"ש מוכח דהו ליה אפקעתא דמלכא, אך לדעת הר"מ לא מוכח, דאפשר הוה ליה מצוה אקרקפתא דגברא, מ"מ נשים חייבות דלל היו מצוה עשה שהזמן גרמא, ח"כ לדעת הר"מ הפסק תקומה עומד.

והנה אלל ימח דמלוה זו אקרקפתא דגברא, ח"כ מרש שוטה וקטן שם להם שדה בירושה או שנינו להם נמנחה, כמשאר נהו"מ סי' רמ"ג [ספיק י"ד"כ], ומרש שוטה וקטן לאו נמי מצוה נטה, ח"כ אין פירושה הפקר בשביעית, וחיצי נמנומה ומעשרות, ואסור ליקח פירושהם, אך אם נאמת דהוא אפקעתא דמלכא, גם פירות של מרש שוטה וקטן היו הפקר גמור, ואין להקשות הא דמתן שבקלים פ"ד מ"א, שומרי ספיחים בשביעית לנודך להם הפנים ושתי הלחם, נטלין שכרן וכו', ונחמו' מנחות פרק כל הקרבנות פ"ד ע"א ד"ה

שומרי ספיחים, ועוד כמה מקומות, פלגלו הא מן המשומר אסור נאכליה פ"ש, ולמה לא היו לוקחין פירות מרש שוטה וקטן, דאפשר לא היה סמוך לירושלים פירות שלהם, ואם היה נאכליה אפשר דאין הכי נמי דהיו לוקחים משלהם, או דאפילו היה, מ"מ אינם בני הקהלה מן הסורה כידוע [עין סוכה

כלן מקומות. נללו הוא אם מן הסורה, קמחא כתיב, ומ"מ ל"ע. כתב וניהב גוי לעיל כמה ה כ"ג, דלס עוטם דמהי ע"א, ור"מ ח"כ כ"ב ק"א, ור להס ליקח, בללו הלליון. מצוה של, כן [ומימי] זכר משוחר, הרמזין על ז ל"ד, י"ג] ין נח שלקח על זה והוא ציאל האורים בשם החות סה, אלל אין פ"ש. ארז הממנר לוקח שוחד, [דברים כ"ה, להכות נפש, ז ליה נארוך, לה. יין חו"מ סי' מ"ג, ומשנבו מ"מ מלוה ה"ו גדולה מיהא ור צו שטעה, דמי ממונות, רק כמזכיר. אחרי השוחד י וכו', ואלחי ין אפי ורנא קארל פליגי, מה שפירשו, להחזיר כמו כמות ק"ה והטעם שכן זה אינו נכנס; כיון דאיינם רלות, ולגנון יין, ח"כ לא יאמר רחמנא ון סה, ועיין גס כן פסול ון לו, אין זה אומר, ויטאר ול שכן, ח"כ מ פועל הוא נ"ד.

(א) כן כתב פאה השלחן שהובא להלן ברשת הכית יוסף, והאחרונים האריכו בה ועיין בפרשת הארץ פ"ח אות י"ח - כ"ד, וחזון איש שביעית סי' י"ט אות כ"ד מה שהעירו על דברי רבינו.

מסורת המדרש
יא. כל השביעין
חביבין לעולם ארבע
פליין. ט. פורייב פכ"ג
קדו. תחומא כמדר
זי. תניי כ. ליש יתרו
רעו כתיב. ספר ציורה
סוף פ"ד. עין זוהר ח"ג
קח: (רע"מ). הקרי'
הקרימא יא. תכ"א מה:
מו: תכ"ב סד. סו. עה:
תמיו פה. תיע קדו.
זוה"ח בראשית ח.
חלוות כו עמור ג.

ונספך בחרש זה אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם כך הם
עתידין בניך נאחזין באמות ונספכין בצרות ונמשכין
ממלכות למלכות מבבל למדי ממדי ליון ומיון לאדום
וסופן לגאל בקרניו של איל הדא הוא דכתיב (שם שם, שם)
ויה' עליהם יראה ויצא כפרק חצוי רפי אבא ברה דרב
פפי ורפי יהושע דסכנין בשם רפי לוי אמר כל ימות
השנה ישראל עוסקין במלאכתן ובראש השנה נוטלין
שופרותיהן ותוקעין לפני הקדוש ברוך הוא והוא עומד
מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים אימתי
בחדש השביעי.

← ד. יא. כל השביעין חביבין לעולם למעלן השביעי

בקניו בענפי העצים — מחורש זה — והולך — ונסכך בחורש זה, ובמחזה זה — אמר
הקב"ה לאברהם: כך הם עתידין בניך — להיות — נאחזין — בשבי ובשעבוד —
כאמות ונסבכין בצרות ונמשכין — בשעבוד, "למלכות" (ב"ר, שם) — שונות — ממלכות
למלכות — כזו אחר זו: מבבל למדי, ממדי ליון ומיון לאדום — רומי הרשעה, וסופן ליגאל
— מהמלכות "הרביעית" הרומית — אדומית, בנפלה לפני המלך המשיח (בב"ר סג, ט. עיי"ש, ובעוד)
— בקרניו של איל — זה, הדא הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב בחזון על העתיד: "וזה'
עליהם יראה ויצא ככרך חצוי וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן, ה' צבאות יגן עליהם ...
והושיעם ה' אלהיהם כיום תהוא כצאן עמו" — בשופר של מלחמה יתקע ה', וילך "לפסע" — לעקור ברוח
סערה — את אנשי תימן, ותם בני יון, ויש מרבתינו שמירשוהו על אדום לעתיד לבוא" (רש"י שם, ועין ב"ר
מב, ד. ד.), שארץ אדום העתיקה היא בתימנה — דרומה של ארץ ישראל, ועל ישראל הוא יגן או להצילם
ולהושיעם ולקבצם בתקיעת קול שופר זה.

וכן לענין פרשתנו — רבי אבא בריה דרב פפי, ורבי יהושע דסכנין, בשם רבי לוי,
אמר: "איל אחר נאחז בסבך בקרניו", וכאמור כמה פעמים זו אחר זו, וגם שאמר כאן "בקרניו" —
בלשון רבים, שלא לכד בתקיעת קרן אחת של הגאולה העתידה מרוב, אלא בתקיעות רבות וקבועות
בשופר של קרן, וכלומר, כל ימות השנה ישראל עוסקין במלאכתן — מבלי שים לב למעשיהם
ובכך הם "נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות" (ב"ר טו, ט) — כעונש, ובראש השנה — "אחר" עבור
כל השנה, ובבואה של שנה חדשה — נוטלין שופרותיהן — של אילים — ותוקעין לפני
הקב"ה — כמצות היום, וצונכרים לפני הקב"ה" (שם), שהוא זוכר להם את עקירת יצחק, והוא
עומד מכסא דין — שישב עליו בתחילה לרון אותם, ועולה לשבת — לכסא רחמים, ומתמלא
עליהם רחמים — "והוא מוחל להם" (שם), אימתי — "בחודש השביעי באחד לחודש ... וזרון
תרועה", בתקיעה זו עולה זכרון העקירה לפניו, יתברך.

יא. וכדרך שנדרש (בטימנים הקדומים), לתת טעם למה בחר הקב"ה בחדש השביעי הזה לשפוט בו
את כל באי עולם, וכפי שנדרש למעלה (בטימן ח), שהחורש הזה הוא משכע ומבורך בנתות וברכות

חביב שמים ושמי השמים ורקיע ושחקים זכור ומעון
וערבות וכתוב (תהלים סח, ה) 'סלו לרכב בערבות ביה שמו'
בארצות שביעית חביבה ארץ אדמה ארץ ציה נשיה
תבל וכתוב (שם ט, ט) 'והוא ישפט תבל בצדק ידיו לאמים'
שהשיר פ"ה. א. פ"ו (ד) כ. תחומא פקדו ו נשא יא. טו. תניי נשא יט. כו. פס"ד פ"ה (כאם כלות) ז. פורייב פ"א, א. פכ"ג שם, ליש נשא
חריג, תהלים תשלד, זוהר: ח"א לב. ח"ב נו: קסה. ח"ג ט: דלט: רפו. בארצות ארצו שם. כ"ד יג. יב. שהשיר שם. אס"ד א. יב. מר"מ ת.
ט. עין זוהר ח"א קעו. במקומת הרמב"ם לפיהם"ש. תבל ציע ספ"ר עקב לו.

ובכפרה ובמצות, ירדש עתה: "בחדש השביעי", השביעי נבחר לכך, ולא הראשון, שכן מצאנו כי —
כל השביעין חביבין — לפני הקב"ה — לעולם, שמכל מה שברא הקב"ה בעולמו רבים במספר
מכולם בחר לו אחד לחבבו ואות השביעי בחר (ע"י במ"ר ג, ה), ויש דברים שלא ברא אלא שבעה וחביב
ובחר בשביעי (שו"ט, צב.), הרי כי כל שביעי חביב לפניו, ושכן — למעלן — ברקיעים, "הרקיע"
(ל"יש יתרו, רע"ו). — השביעי חביב — מכל שבעת הרקיעים, שהם: "שמים", ו"שמי
השמים", כמו שנאמר (דברים י, ד.): "הן לה' אלהיך השמים, ושמי השמים, הארץ וכל אשר בה", הרי
שנים, ו"רקיע" — כמו שכתוב במעשה בראשית, בשמש ובירח והכוכבים (בראשית א, יז): "ויוון
אותם אלהים ברקיע השמים", הרי שמלכד "שמים" יש ששמו "רקיע", והרי שלשה, ו"שחקים" —
שנאמר במן שירד לישראל במדבר מלמעלה (תהלים עח, ג): "ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתחי",
הרי שמלכד "שמים" יש "שחקים", והרי ארבעה, ועוד — "זבול" — שנאמר בתפילתו של ישעיה
לפני הקב"ה (ישעיה סג, טו.): "תבט שמיים וראה, מזבול קדשך ותמארתך", מלכד "שמים" "זבול", והרי
חמשה, ו"מעון" — שנאמר (דברים כו, טו.): "השקיפה ממעון קדשך, מן השמים וברך את עמך",
מלכד "שמים" "מעון", הרי ששה, ו"ערבות" — שנאמר (תהלים סח, ה): "סולו לרוכב בערבות",
ונאמר (דברים לג, כו): "רוכב שמים בעורך", הרי כי "ערבות" ששם הקב"ה דוכב, הם אחד מהשמים
(כנגמי חגיגה יב.). והרי שבעה רקיעים, וכל הרקיעים האלה הם זה למעלה מזה ולכל רקיע ורקיע
תפקידו שלו (עיי"ש), וכתוב — בשביעי, "ערבות": "סולו לרוכב בערבות ביה שמו", הרי
שהקב"ה אומר: "שבעה רקיעים בראתי ומכולם לא בחרתי למכון לשבתי אלא "ערבות" (שו"ט, צב.),
השביעי.

בארצות — שביעית חביבה, שכן שבע "ארצות" ברא ה' בעולמו הזה, שהעולם מחולק בהן
ושש מעלות להן בטיבן לישוב ולחיים, ואשר לכן הכתוב קורא לארץ בשמות שונים, כנגד שבעה חלקי
ארץ אלה שבעולם: "ארץ", כך תקרא כל פיסת יבשה שאינה ים כמו שכתוב במעשה בראשית
(בראשית א, י): "ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים", "אדמה", כך תקרא כל פיסת
אדמה אם היא במעלה זו שאינה מכוסה קרח או סלעים או כיצות ומלח, "ארקא", כשהכתוב
משתמש בלשון ארמית (ירמיה י, יא): "שמיא וארקא" — שמים וארץ (ע"י ב"ר יג, יב), וכך תקרא כל
פיסת ארץ שהיא אדמה ראיה לצמיחה כל שהיא ולתים כל שהם, "גיא", היא ארץ גבעות וגאיות
(מדמ"ש ח, עיי"ש), שנחלי מים באים מן ההר לגיא להחיות ולהצמיח, "ציה", היא ארץ מרוב וערבה
וצלמות (ישעיה לה, א. ועוד), שגם אם יש בה מעט מים או צמחייה עדיין היא יבשה מכדי לחיות בה,
"נשיה", ארץ שגם אם היא ראיה לישוב אדם עדיין היא עזובה ושכוחה מבני אדם, ואינה מיושבת
(תהלים פח, יג. עיי"ש), "תבל", מקום ישוב בני האדם, "על שם שהיא מתגבלת בכל" (אדרי"ע לו, ט.
עיי"ש), בכל טוב הארץ, וכרוז המקראות יאמר "תבל" על ישוב יושבים, למקום צמיחה ותנוכה, והרי
שבע ארצות, וכתוב — על השגתה ה' ומשפטו בארץ: "והוא ישפוט תבל בצדק, ידיו לאמים

במישרים' בדורות השביעי חביב אדם שת אנוש קינן מהללאל ירד חנוך וכתוב (בראשית ה, כד) 'ויתהלך חנוך את האלהים' באבות שביעי חביב אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה וכתוב (שמות יט, ג) 'ומשה עלה אל האלהים' בפנים השביעי חביב שנאמר (דה"א ב, טו) 'דויד (הוא) השביעי' במלכים השביעי חביב שאול איש בשת דויד שלמה רחבעם אביה אסא וכתוב (דה"ב יד, י) 'ויקרא

במישרים" — הקב"ה כבודו משיג בה ושופט את יושביה לחיים ולברכה בארץ והיא לכן המעולה שבארצות, שבה בחר וחיבב מכל השבע, היא "תבלי", השביעית, "זו ארץ ישראל" (טפרי עקב, לז, עיי"ש), שבה בחר ה' מכל הארצות (במ"ר, שם), שהקב"ה אומר: "שבע ארצות בראתי ומכולם לא בחרתי אלא ארץ ישראל, שנאמר" — בשבחה (דברים יא, יב): "תמיד עיני ה' אליה בנה, מראשית השנה ועד אחרית שנה" (ש"ש, שם), להשגיח בה תמיד בעיני חיבה ולשפטה בחסד ורחמים וברכה, כאמור (ע"י יפ"ת):

בדורות — שהיו בעולם מאדם הראשון ואילך — השביעי (כ"ה בפסדרי"כ קנה), שבהם — חביב, שהרי זה תולדותם (בבראשית ה, ג-כא, ובצירוף כלשון זו בדה"א א, א-ב): "אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך", חנוך השביעי, ושנינו (אבות ה, ב): "עשרה זירות מאדם ... היו מבעיטין" לפני הקב"ה, וכתוב — בחנוך, השביעי: "ויתהלך חנוך את האלהים ואינו כי לקח אותו אלהים", שהיה צדיק גמור ועובד ה' באמת ולקחו הקב"ה בחיים לגן ערן ונעשה מלאך משרת לפניו (תרגומ"ל שם, וע"י ב"ר כה, א):

באבות — ורועי ישראל לדורותיהם, מאברהם ואילך, שביעי חביב, שהרי זה סדר תולדותם: אברהם יצחק ויעקב, לוי, קהת, עמרם — שהיו שלשתם גדולי הדורות ראשי ורועי ישראל במצרים (ראה שמו"ר א, סי' ג, וסי' יט), ומשה — בנו של עמרם, השביעי, וכתוב: "ומשה עלה אל האלהים, ויקרא ה' אליו", בו בחר ה' לקרבו ולהעלותו ולתת התורה על ידו לישראל:

בבנים — שהוליד ישי, והיו ראויים שאחד מהם ימשח למלך על ישראל, כמו שאמר ה' אל שמואל הנביא (ש"א טו, א): "מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך", ולענינו של שמואל הנביא היו כולם ראויים למלך, כאמור שם בענין, אבל להקב"ה — השביעי חביב, הוא דוד, וכמו — שנאמר: "ואישי הוליד את בכורו את אליאב, ואבינדב השני, ושמעא השלישי, נתנאל הרביעי, ודי החמישי, אונם הששי, דוד (הוא) השביעי", מזכירנו שהוא "שביעי", ובו בחר ה' למלוכה, כמו שנאמר בדברי ה' אל שמואל באותו מעמד על כולם: "לא בחר ה' באלה" וכבוד הקב"ה אומר (תהילים פט, ט): "כרתי ברית לבחירי נשבעתי לחי עבדי, עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור דור כסאך סלה", ובמקראות רבים נזכרת "בחירה" שבחר ה' בודד למלכות:

במלכים — מלכי ישראל, למן שאול, המלך הראשון ואילך, השביעי חביב, שהם: שאול — הראשון, איש-בושת — בנו, שמלך אחריו על שבטי ישראל מלבד ביהודה בשנים שמלך דוד בחברון על יהודה בלבד (ש"ב ב, ח-יא), דוד, שמלך אחריו כן בכל שבטי ישראל, שלמה — בנו, שמלך אחריו, רחבעם — בנו, שמלך אחריו ביהודה, אביה — בנו, שמלך אחריו, הרי משאול עד

5

מסדת המדרש
בשנים, בימים וכו'
שריש צב, פדרי"א סוף
פ"ה

אסא אל ה' בשנים שביעי חביב שנאמר (שמות כג, יא) 'והשביעת השמטנה ונטשתה' בשמטין שביעי חביב שנאמר (ויקרא כה, י) 'וקדשתם את שנת החמשים' בימים שביעי חביב שנאמר (בראשית ב, ג) 'ויברך אלהים את יום השביעי' בחדשים שביעי חביב שנאמר 'בתדש השביעי באחד לחדש'.

יב. רבי יוחנן וריש לקיש הוון יתבין מתקשין ואמרין

אביה ששה מלכים, והשביעי — אסא — בן אביה, שמלך אחריו ביהודה וירושלים, וכתוב — בו: "ויקרא אסא אל ה' אלהיו" — לעזור במלחמה על זרח הכושי, ובנסים ונפלאות עשה לו ה' תשועה גדולה מבלי שילחם הוא בהם בטכסיסי מלחמה (ע"י איכ"ר ד, טו), וגבר אסא על מלך גדול זה והחזיר מידו שלל רב שהיה בירו ממה ששלל מפרעה מלך מצרים ממה שהוא שלל מרחבעם מלך יהודה, ובתוך השלל את כסא שלמה המלך, המופלא (כבאסת"ר א, יב, עיי"ש), דבר שלא עשה ה' למלך שהיה לפניו להוציא מאויב בלעו מפיו ולהחזיר עטרה ליושנה כמוהו, והוא העביר כל עבודה זרה מישראל והשיב עבודת ה' למקומה, וה' היה עמו ונמצא בדרשו אותו (ע"י במפרשים כאן):

בשנים — שקבע הקב"ה בסדרי עולמו — שביעי חביב, שנאמר: "ושש שנים תורע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעית תשמטנה ונטשתה, ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה, כן תעשה לכרמך לזיתך", וזו בחירה שבחר ה' בשנה זו לו ולקדושתו, כמו שנאמר בה (ויקרא כה, ב): "ושבתה הארץ שבת לה" (במ"ר, שם), לו הוא השנה הזו, וזו היא בחירתה שפירותיה קודש לעניים ולברואים (רד"ל, שם):

בשמיטין — בשביעיות השנים האלה, כל שבע ושבע מהן כיחידה אחת, "שבע" של שנים, גם בהן, "שבע" — שביעי חביב, שנאמר: "וספרת לך שבע שבתות שנים, שבע שנים שבע פעמים, והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה ... וקדשתם את שנת החמשים שנה ... יובל הוא, קדש תהיה לכם", זו חביבותו של שבע השנים השביעי שמלכך השנה השביעית שבו, שהיא שמיטה, כשלכל שבע שנים, באה אחריו עוד שנת יובל נוספת ומקודשת, שבו בחר ה' (במ"ר, שם):

בימים — שביעי חביב, שנאמר: "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו", בחד ביום השבת לברכו ולקדשו, שהוא שביעי (שם):

ולענין הנדרש כאן: בחדשים — מכל שנים עשר חדשי השנה — שביעי חביב — מכולם, שנאמר: "בתדש השביעי כאחד לחדש ... זכרון תרועה", בו עולה זכרונם של ישראל לטובה לפני הקב"ה.

יב. "בחדש הראשון באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש", כאן נאמר "זכרון תרועה", ובפרשת המוספים (במדבר כט, א) הוא אומר: "ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עולה לריח ניחוח לה'", והרי "יום תרועה", וכאשר — רבי יוחנן וריש לקיש, הוון יתבין מתקשין ואמרין — היו יושבים ומתקשים

ביאור פרקי דריא הגדול פרק שמונה עשר הררי

לכנו העובד אותו. נראה רמזו למקרא (מלאכי ג) וכן לי אחר
 ה' נצחת ליום אשר אני עושה סגולה ומחלתי עליהם כאשר
 יחמל איש על בנו העובד אותו. ודרש יוס אשר אני עושה סגולה
 על השבת שהיא סגולה וכלי חמדה של חמ"ה הקב"ה וע"ל פ"כ
 הקב"ה קונה אותו לסגולתי, ולע"ל יהי ישראל בחמלת ה' עליה
 כפל בנו העובד אותו סגולתו של
 הקב"ה וימסור להם אור חמדת
 סגולת שבת (וכשח"ט מו' ז"ב
 הועתק מאמר זה וליתא טס
 חיות העובד אותו, אבל חמ"מ
 שם חית'): (כ) יום שבת
 מנוחה וקדושה שהיא כו' • נחמ"ח
 טס הגי' ברכה וקדושה שהי'
 לפניו והוא נכון כח"ט ויברך
 ויקדש, וכ"ל להלן ויום ה' נרצה
 וקדושה ומנוחה לי כו' : (כא)
 קודש לך שהוא כן • שהי' שבת
 שמורה בשביל ליתנה לישראל,
 שהי' נדרו הקב"ה ליתנה להם
 קודם למ"ח, והוא מפני שהי'
 מוכן השבת בשביל ליתן להם,
 לכן מיד שיצאו ממצרים והי'
 אפשר ליתנה להם (שנחמ"ח לא
 הי' יכולים לשמרה כראוי חפי'
 להי' המדרש שהקפין להם יום ח'
 של מנוחה בשבת) הקדוש ליתנה
 להם, גם י"ל תדע לך שהוא
 כן שהוא כלי חמדה מדינה מכל,
 מזה שניתנה שהקודם ח"ח
 (וכי"ב ס"ק דקדושין (חא) : גדול
 לימוד קדוש מלה כו', אלמא
 הקודש נתייבא גדול) : (כב)
 ושהי' שבתו שדרו כו' • עי'
 תוס' שבת (טו) ד"ה כאשר כו' :
 (כג) שנה' את שבת קדש
 הודעת להם ומתנת וחקים כו' •
 כ"ל, ופי' מהקדוש שבת למנוחה
 וחוקים משמע ששמירת שבת
 הודיע להם קודם נתינת מנוחה
 וחקים כסני : (כד) וישראל
 אינן חייבין כו' • פי' נתמ"ה (כי

לכנו העובד אותו כך הקב"ה (כ) יום שבת מנוחה
 וקדושה שהיה לפניו רצה להנחילה לישראל. (כא) תדע
 לך שהוא כן כשיצאו ממצרים עד שלא נתן להם את התור'
 הנחיל את השבת לישראל. (כב) ושהי' שבתו שבתו ישראל'
 עד שלא נתן להם את התורה (כג) שנאמר (נחמ"ח טו) וי'
 ומצוות וחקים והורה צויה להם ביד משה עבדך • הקב"ה
 שמר וקדש את השבת (כד) וישראל אינן חייבין לשמר
 ולקדש את השבת. תדע שהוא כן בא וראה כשהיה נוהג
 להם את הן ארבעים שנה היה נוהג להם בשבת ימי
 המעשה ובשבת לא היה נוהג. (כה) שמו חמ"מ לא היה
 בו כח ליתן בכל יום ויום אלא ששבת לפניו (כו) לפיכך
 היה נוהג להם לחם יומים בששי שנאמר (שמות טז) ראו
 כי ה' נתן לכם השבת על כן הוא נוהג לכם ביום הששי
 לחם וימים. (כז) כיון שראו ישראל ששבת לפניו שבתו גם
 הם שנאמר (סס) וישבתו העם ביום השביעי : (בראשית כ)
 ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו • (כח) הקב"ה
 ברך וקדש את יום השבת וישראל אינן חייבין אלא לשמור
 ולקדש את יום השבת. מכאן אמרו (כט) כל המברך על
 היין בלילי שבתו מאריכין לו ימיו ושנותיו בעולם הזה
 ויוסיפו לו שנות חיים לעולם הבא. (שמות לא) ושמרתם
 את השבת כי קדש הוא לכם (ל) מה היא שימור של שבת
 (לא) מלהבטיר בה אש ומלעשות בה מלאכה (לב) ומלאכת
 ומלאכה חוץ להחום (לג) אפי' דגל אחד (לד) ומלהבוא
 דבר בידו (לה) ולהעבירו ר' אמות ברשות הרבים ולהוציא
 ברשות לרשות וזו היא שמירתה של שבת. (לס) ביני ובין
 בני ישראל אות היא לעולם. אמר הקב"ה (לו) השבתה
 נתי לישראל ביני לבינם בשבת ימי המעשה פעלתה את
 העולם ובשבת נחתי לפיכך נתתי להם ששת ימי מלאכה
 יום

השבת כדכתיב נתיב' דענינה חכמות נתיב נתיב חזנה עמודי'
 שבעה דדרשי' ל' בספ"ד דסודרין (לח) וביק"ד ר"ס י"א גז'
 ימי נראשית, וכתיב טכנה טכנה מסכה ויהי וגו' לכו לחמו
 בלחמי ושמו כיון מסכתי, דמירש כהכנת שלחן לשבת בלחם
 וי' (לקידוש היום), וכתיב
 סמוך ל' תחלת חכמה יראת ה'
 שהיא שמירת שבת מדת המ"ל
 שהיא יראת ה' (וכת"ס נת"ל בראשית
 ירח שבת), ועליו קאי כי כי ירכו
 ימך (הדך רמו י"ל כי כי כי
 ר"ח כ"ס י"ן "נרצח י"ן) [ב] :
 (ג) מה הוא שימור של שבת
 מלעשות בה מלאכה ומלהבטיר בה
 אש ומלאכה כו' • כ"ל, ומני
 תחלה כל מלאכה כלל (הכתוב
 גפ' זו דשמרתם את השבת וגו'
 כי כל העושה בה מלאכה), והדר
 פרט מלאכות שפירו' בתורה
 כפי' לפעמן להבטיר אש (שמות
 ל"ה) ומלאכה ולבא חוץ לחמ"ס
 וכו' והוא לרשות לרשות וז"ל כ"ה
 כולשו נראה דרש להו מכל
 יאל אש מחקומו (שם ע"ו)
 וכמשיח"ל א"ה ע"ו : (לה) מלהבטיר
 כה אש • ככר כ' שמטי שנתפרש
 לאו מיוחד להבטיר לכן נקט לבו,
 וכ"ל למ"ד הבטיר ללאו יאלת,
 שהיא חלוקה מכל מלאכה ומנינה
 בכלל מלאכה : (לז) ומלאכה
 ולבא חוץ לחמ"ס • משמע ד"ל
 תחומין דאורייתא, מדכיל לה
 הכא במלאכות דאורייתא, ור"ע
 דלמך תחומין דאורייתא בשבת
 דתחומין ר"ל דהכל ור' יהושע
 בתוספתא דסוטה ס"ס (מי) עיקר
 הגי' סס ר' יהושע בן עטורי
 אמר : (לג) חפי' רגל ח' •
 משמע דאחי' כל"ק דר' חנינה
 וכברייחא דספ"ד דערוינן (כו)
 דרגו ח' חוץ לחמ"ס לא יכנס
 דכ"ה חפי' ל', מי' י"ל אף
 ל"ב דר"ה דקי"ל כוחי' דקאי

באחרים לתחום שרובו הוא נקד, מ"מ האיסור דלא יאל חוץ
 לתחום הוא חפי' דרגל ח' (ואסתר יתקיים בזה מסורת דרגל
 כלל יו"ד ל"ב, וכ"ס לר"ל ד"ל יג אש לתחום כפי' דקדושין
 (יח) ע"ש בתוס'), וכן נראה לפ"ד הסוברים חפי' שיעור אסור
 מ"ח כל מלאכות שבת, ערא"ד ס"פ י"ב מה' שבת ובחידושי
 רש"י ע"ק דשבת (תי) ד"ה אלל לאו כו' וכלמ"ר ר"פ כ"ל מה'
 שבת ובמ"ל ר"פ י"ח טס, ח"כ ה"ה דרגל ח' לענין תחומין :
 (לד) ומלהבוא דבר בידו • דתוק לפרש דלהבוא דבר של חוקה
 נידו, דהא סתמא קאמר וחי' לו לפרש של חוקה, אלל הוא
 נמשך לחטא להבוא דבר להעביר כו' ולהוציא כו', ונראה שרמז
 כל' מלהבוא למך דהא דהוא ומועבד ד"ל כ"ה חפי' מלאכה
 נפקא לן מלשון ויכלל הפס מהבוא (שמות ל"ז) וכמ"ס ר"ס הורק
 (זו) ע"ש בתוס' כ"ס ר"ח ויירושלמי ויחידושי רש"י כ"ס רכ
 כאי גאון : (לה) ולהעביר כו' ולהוציא כו' • ככר כ' דקטע להו
 מאס דכתיבי כפי' בחורה ענתים ס"ק דעירונין (יז) ובריש
 שבת, גם י"ל מפני שהיא מצוי' יותר מכל המלאכות וקרוב
 לעבור עליה וזו מולוין בה המון העם ובמ"ס בירמי' (יז)
 ובנחמ"י (יג) [ג], ולכן עשו חכמים סיגוס סרידה דבדר בערויני
 חצרות ומנאות ורשויות דרבנן הכל סיגוט להוציא, ולדברי
 סרא"ד ס"פ כ"ד מה' שבת אף איסור עלטול חוקה הוא סיג
 להוציא ע"ש, לכן פרט אותה כאן ניכ' יותר מאשר מלאכות :
 (לו) השבת הוא כו' לישראל אות ביני לבינם • כ"ה כשח"ט טס
 וכל"ל, דהא לפרש האי קרא הוא דקאי דכתיב בי' אות היא
 לשלם

הגרות

- [ב] וי"ל דקרא דתחלת חכמה יראת ה' דעת קדושים בינה שרמזו בו ג' תומי חכ"ד שהן נקראים חיים, סמוכין לבי כי ירכו ימך ע"י התומין, והיינו שחמירין ע"י קדוש על היין כמבואר בספ"ח כטוונת הקידוש ע"ש :
- [ג] אפי' שנהגו טס הולר ג"כ דורכיס נחות, מ"ח משמע שטיקר הפרשה היו פרוצין בהבאה, שהרי אח"כ לא נמצא שעה נחמ"י נדר לדבר על מלאכה דריכס הנחות כלל רק על הכבאה, ופמני שדורכי הנחות מעשים היו, וכיון שגדר בעד ההבאה כטוונת השערים ומנוש מלהבוא פסקו גם דורכי הנחות :

ביאר פרי דריא הגדול פרה שמונה עשר הרדל מג

לעולם : (לו) ברכה וקדושה ומנוחה לי ולהם • כח"ש ויכרך וייקדש וכתיב (שמות כ) ויגה כיום השנישי, כרי נרכה וקדושה ומנוחה להקב"ה, וכישראל ברכה היא לנרד על היין כדלעיל, וקדושה כח"ש בירמי' ונחמתי. סס לקדש את יום השבת, וכן ביחוקל (כ) זאת שכתתי קדשו

ושד סס (מד) זאת שכתתי יקדשו, ומנוחה כח"ש (דברים ה) למען ינוח עמך ואמתך כמוך, ונראה שג' אלו רמזין בפרשה זו של ומנוחה להיות לאות זכרון בני וינייכם ומ"ש כי לאות היא וגו' כי אנו ה' מקדשכם, ומנוחה וגו' כי קדש הוא לכם וכו' קדושה, ומ"ש בני ויני בני ישראל וגו' שנת וינפש הוא מנוחה ומ"ש וזמרו בני ישראל גו' לעשות את השבת לדורותם בריח עולם, היא ברכה, כי הכרזה

בישראל היא כעונג שנת (וכח"ש כ"ד) כרו בתנשילין, וז"ל כאלן לעשות את השבת, איוו מלוב נשנת שהיא בקום ועשה זו עונג שנת וכן ת"י עם למיעד פסוקי שבתא (ועי' בתכולתא ור"א"ע סס) (לח) שבעה ריקיעים כו'. צל לפרש כאלן שחיבב הקב"ה כל השביעות וזכרתי א' כס' יצירה ספ"ד וביק"ר ס"ס כ"ט וכת"ר ס"ג ויבילקוט תהלים ס"י קל"ט רמו תפס"ה וזכרתי ויקרא (טז) וז"ל רוח (ס"י) ות"ו תכ"ה (נגי) ובהשמות זכר ח"ל (י:): (ל) ומכילן לא כחר למכין שבתו אלא ערבות • וכ"ה ברפ"ב דתגיבא (יב) מלך ח"ל רס וגו' שכן עליהם בערבות (ומונה סס ג"כ ערבות לריקיע השביעי כדכא, ועי' בזכר קדומה (קס"ה) ענין ריקיע ערבות וברי' ביאר על ההיכלות להגד"ל).

ולגון למכין שבתו משמע שפרש ח"ש מכן שבתך השמים (תלכים ח"ל ח' וז"ל כ ו') הוא ריקיע ערבות, והרמזים כמורה ח"ל פק ע' בעתיק בלגון הפ"ל כסא כבוד למכותו ע"ש: (ת) ו' ארצות • הן מוויין בויק"ר סס ובאדר"ן פל"ז ארץ אדמה ארקה גוא ציה נשיה חבל (וענין סדרן עי' כפי' ס' יצירה להגד"ל סס וכיארר ביכולת שס) וכ"ה במאמרי הזכר וז"ל ח"ל, כע"ל, וכמדרש משלי פ"ח שבי עשר ארצות ע"ש: (מח) לא כחר אלא ח"י • בויק"ר סס אמרו שכתר מכולן בתכל, ולסמ"ש כספרי עקב רש"ל חבל זו ח"י שגא' שמקתת בתכל ארצו, א"כ י"ל שהכל אחד (וה"ר"מ בליון העיר לפרש שז' ארצות דכאלן אינו כו' ארצות דמדרשים וזכר הני"ל, אלא הן א' ארצות שעברו ישראל כן או קדוה לכן מציאתן ממזרים עד ח"י (וי"ל שהן ע"פ דרכו (ולא כדבריו שהא מנאן באופו אחר), ארץ אדום, עמון, ומואב, מדין, סיחון, ועוג, והשביעית ח"י), אכל לשון ז' ארצות ברא הקב"ה משמעותו ככל השולם (מי' הא שומים לקמן פי' ג"כ

הגדולה [ר] והד"ש ברליון פי' שנתקרא זה דה"לום שתיצא כאלן שמתא אלקים לשבתו הר זה סיני ופסל כהרים אחרים כדדרש' בנחלה (כט"ו) כלכס בעלי חומין אכל סיני, גרמזים ז' הרים, דכתיב הר אלקים, הר נשן, הר גבונוים, הר נשן, כהים גבונוים (שנים), והשביעי הר חמד אלקים לשבתו, וזכר ע"ד הרב הני"ל עז' הרים אלו הן שדורך הליכתם ממזרים עד שגבונוו ארץ שחבולן לא נבחר ליתן עליו תורה אלא הר סיני (והן כפי הני"ל (ושאל כדבריו שנתאן נאמן אחר) ע"פ דרכו, הר שעיר, הר חרמון, הר שער (כמדבר לנ), הר הגלבד (דברים ג), הר נבו (ושאר שמוותו הר העברים, ראש הפסגה כן נחשבין לאחד), שמת חסה סס, הר הכר שמת אהרן סס, והשביעי הר סיני (ושאר שמוותו הר חרב, הר האלקים, וכן הר פארן שרי"פ זאת הכרכה שלמי פשוטו הוא שס משמות הר סיני וכח"ש פוס' בשנת (שטי) ד"ה מדבר, וע"ל פח"א, ולדברי קצת מפרשים הוא שס משמות הר שעיר, עכ"פ אינו הר נוסף על ז' הרים). חמד לשבתו :

[ה] והדמ"ב"ס פ"ב מה' צינת כ"כ כתב שהוא מצוי בים המלח, וכ"כ אחריו הסמ"ג וס' החינוך ולא ידעתי היכן מצא זה, והרי לפמ"ש בנבגה (שס) שחלון הוא בנהלת זבולון וכן כספרי ובח"ש כפנים, א"כ ודאי ח"א לומר שהוא בים המלח שהוא כולו בחלקו של יסודה ומפסיק בין נחלת יהודה לשל זבולון נחלת כהה שבטים, ואפשר ע"פ הוא וי"ל בים הגדול, וזה יע' לו מקום לכאורה דכתיב משמע מח"ש פ"ב דשנת (כוי) יוגבים אלו צידי חלון הסולמה דלור עד חופה, וסולמה דלור חופה שיקן סמוך לים כגדול כמעט ח"י, משמע שסס היו ציין חלון, וכן נראה מלשון הכפ"פ ס"ל שכתב וי"ל וזבולו זבולון הולך למערב עד הים הגדול לצפון עכו כדאמרינן בנבגה שחלון בחלק זבולון וחמרי' כו' עד חופה עכ"ל, וז"ל כח"ש סולמה דלור חופה הן פמיכים לים הגדול, וכיון שסס היו. מלקטים מוכה עדים הגדול היה נמצא, וכ"מ מלשן הכספרי פ' הציבה דרש בנכרת זבולון ושפט ימים יינקו זה ימה של יו' כו' שכל ספיטת שאובדות בים הגדול כו' מקיאה למה של יו' כו' אר"י ח"י היתי מהלך כתיב לזור ומצאתי זקן א' כו' פרנסתך כמה ח"ל מחלון כו' מקום בים שמוטל בהרים כו' וינמוק נחוקו ע"כ, הרי דבר הלמד מענינו שסס החלון הוא בים הגדול ובסביבותיו כו' וזר שכלן הן כהן ים הגדול המערבי היה (ובפסיקתא ויטרתא דרבי טובי' שס הלשון מקום ים בים הגדול שמוטל בהרים כו' אך אפשר הוא הוספת ל' ריש ואיש מנוף הכספרי), ואף שיש לדחוק ולדמות כו' ונותר דלע"ג שצדי חלון היו דרים מסולמה דלור ועד חופה, אכל מקום צידם החלון ה' כנרת (ואולי י"ל עוד שאנשי חופה וסולמה דלור חכני זבולון הן היו הכיאים נידתו (וע"ז הוא שאמרו כלן צריכין לך ע"י חלון, שלים לבדם ה' מתגלה למצאו וכח"ש בהרנוס אוקולום וסימן דמערין בחלל מתגליין להן, אלא שחמ"ש בחנילה שס שאמר זבולון מי מודיעני כו' וכשני לו כל הנוטל (וגי' רש"י כל המצואו) מחד בלא דמים כו', מוצאר שג' נמצא גליו לכל בחלק נחלת זבולון ואדריבא אחרים היו נוטלין אותו ג"כ רק משלמין דמיו לזבולון) והלכים לכרת לטודו, וכי"כ אידך דהס' דאמרי' בשנת שס לכרתים אלו מלקטי אפרסמון מעין גדי

ביאור פרקי דריא הגדול פרק שמונה עשר הררי

תמוס חלוון, דחלוון הוא בחלקו של זבולן כתבואר פ"ק דהגלה (ז) וכספרי הכרעה וכו' בכל המקומות הנ"ל, ואפי' גאמר שזבולן היה גדול מניו ג"כ קצת עד יום כנרת [ז] וכמ"ש בהג"ה בס"ד ליישב לדעת ר"מ מ"מ כן דברי הר"א שזכיר הא דהגהו לזכור נפתלי לטען הכמירה, א"כ א"א לומר שהכמירה היא בשביל חלוון שהי' בחלקו של זבולן, ולא בשל נפתלי, ומוכרחים אנו לומר שהכמירה היא לטען שנה פירות גיוסר, שנראה מהשם גיוסר שקראו, שהשנה תלו בחבל ים

וכמ"ש שם הגי' שבע רצין ומהו ומלא ברכת כו' : (תו) ז' מדברות • כבר נחלס וביארם יקב הגר"א בסו' לם' יצירה שם פ"ט : (מח) לא נחר אלא מדבר קדש והעפיר בו ישראל כשיצאו כו' • צילקום תכלים שם וכמ"פ פ"י הני' אלא מדבר סיני וכן כפי' הגר"א שכתב שהשיעי' החניבו שכלן הוא מדבר סיני שבו ניטתה תורה וגם לגי' דהכא מדבר קדש היה אפשר לומר כן, ולומר דהיינו גמי מדבר סיני שהוא ח' משמות שקראו לו וכמ"ש בשבת (פטי), ואקטי' בשם מדבר קדש כן ללמדנו לפי

גיוסר וכמ"ש בב"ר פ"ח א"ר ברכי' כל חוף ים טבריה נקרא כנרת (ור"ל לטען שנה הפירות שמדבר שם וכמ"ש בהגלה שם) דמתיקי פירא כקלא דתיבת, וז"ש עליו ומלא ברכת ה' כד"א בכרית יוסף (דברים לג) הברכה ה' ארצו ממנה תצאת גו', ה"ל ברכה זו היינו נשוב פירותי' (ומפני שיקר שרש מתיקת פירות כל מחנה שלמעלה שהוא מדת המ"ל וכמ"ש בזה כ"כ הני' שנינו, לכן היו מרבים האמוראים לאכול פירות גיוסר כדלוי' דברות (מד) לכבוד א"י ושכינה הגה"ה בה שנהגה שם ביחוד השפעתה במתיקת הפירות, ושייד לייחס בשביל זה שנהר בו ה' בים זה וכירך חבל הארץ שסביבו כפירותי'. ויעקב סדבר מ"ש כן שנהר מכל הימים בים כנרת (ועי' זוהר ור"א (כני) ז' ימים וכנרת שלטא עליוהי כו' דלאתחילא מיניו כו'), הנה הגר"א כפי' פ"ט שם כ' שים הגדול המערבי הוא השני הכול הקדש שחניבו מכל הו' ימים וז"ע : (מו) שנ"א נפתלי שבע רצין ומלא כו' • דרש שבע רצין שהוא שבע בדבר שבו רצונו של הקב"ה, ר"ל שנהר בו ה' מכל, ומאור ומפרש חכו זה הדבר ים ודרום ירשה, זה ים כנרת שנהר בו מכל ימים

דרבו מ"ש וחיל מדבר קדש היינו מדבר סיני בשעת מ"ח וכמ"ש תוס' בשבת שם, אלא שלשון והעפיר בו ישראל מחכרים לא שמתע לפרש שמשם מ"ח הוא, אלא לטען ההעברה גוסי' הוא שכבר בו, ומשני שהוא המדבר הגדול והנורא וכלי לנסותו כו' כמ"ש (דברים ח) המוליך במדבר הגדול והנורא גו' למען ענותך ולמען נסותך כו' (ונבדח"ה דל"ב מדות מדכ כ"ב תני חיל מדבר קדש והלא כל המדברות וחיל ולמה פרט זה לפי שהוא הקרף, הר"מ ברלן) : (מט) ז' עולמות כו' • הגר"א כפי' פ"י כתב שם שז' עולמות כן ז' היכולות שזכור בראשית ופקודי והו' החניבו היכל ק"ק ע"ש, אבל כן כל' הר"א שנה לנאת ולבה ואחר שכולו שבת ומיוחד לחיי העולמים, א"כ לפרש כן אלא נראה דז' עולמות קורא כן לו' אלא שנה שכל אלף הוא קורא עולם (שהוא מתהבג במדה אחרת מו"ח) ואלף הו' יום שכולו שבת כמ"ש בפ' חלק ומד חרוב וכמ"ש בדפדף ר"ב (וממנו הובא בקצרה צילקום תכלים מו' קל"ט) כשם שאנו עושין אחת לו' שנים שמתה כך עתיד הקב"ה לעשות שמה לעולם שהוא אלף שנה שנ"א כי אלף שנים בעיניך כיום וגו' ואומר

הנהגות

עד רמתא, לכאורה אין פירושו שמשם היה נמצא האפרסמון שהרי האפרסמון עיקרו הו' גיריחו כמ"ש רש"י בכרית (מג) וע"ש נקרא יריחו עיר הירוש (ובלוקטיו פי' בס"ד שזוהו שכתוב בס' ידועע ויריחו כהר"ק הר"ש ע"ש הריח ולא כצ"ר כמ"ש בקורה, יכו כאשר הבינו סמוך ליריחו וכריחו כריח האפרסמון הוא שהסבו שמה כן תחת אשר תחלה היה נקראת יריחו כצ"ר הר"ש אפסר ע"ש שהיו עובדין בה הכפונים לוח וכמו בית שמש שהיו עובדין שם לשמש), ויריחו הו' מהלך יום ח' למזרח ירושלים, ועין גדי ורמתא סמוכים ג"כ לירושלים לפ"ד בעל כסופ' לזכר חכרו לזכר מערב א"י, אלא צ"ל שהמלקטים ובקיאום בזה היו דרים בעין גדי עד רמתא, אף את אחרת כן בניו זבולן שאף שהחלוון היה בכנרת, אבל כן שהיו בקיאום בדבר (ורמו לדבר זבולן מלא כ' וירין בני' חלוון) היו המלקטין שמה והיו דרים בחופה וסולמא דזור, ומדע שמקום שזכרנו בו חלוון את התכלת אמרו שלכי כוטה (מזי) ובספרהדרק (כי) שהיו כלו שהיה בגדול בני יוסף שהן היו בקיאין בדבר, אף אתה אל תתמה על הכדיון, גם דבריו הספרי ו"ל דכא כדאיתא והא כדאיתא, דהחלוון לאו בים הגדול דמיריחו תחלה קאי אלא בכנרת, מ"מ פשטו' הדברים מהש"ס וספרי משמע שהיה מתי' בים הגדול (וכן הוא נודע גם בני המכרבים), ולכן קרוב להניח בדברי הרמב"ם ים הגדול בתקום ים המלח, ולשון שהוא מתי' שכתב הוא לשון הספרי ה"ל :

[ז] וליישב דעת הזכר שכתוב בכ"מ ה"ל שהחלוון בחלקו של זבולן ויום כנרת, צ"ל שאמ"פ שים של טבריה עיקרו נחלחו של נפתלי כדאמר הכא וכמ"ש בב"ק (פא) יתה של טבריה בחלקו של נפתלי היתה, ובב"ב (קכג) אמרו נפתלי עילה תמוס גיוסר (דמשמע דהיינו תחיתו של ים גיוסר) עולה עמו, ובב"ב פ"ח למה קורא אותה גיוסר גני שים על שם ומנפתלי שרים אלף, וכן תקרא זה דים ודרום ירשה (שמביא כאן) מפורש בספרי ובתרגום אוגולום שם שהוא ים גיוסר, מ"מ י"ל שם זבולן אמ"פ שכתוב בו לחוף ימים וירכתו על גרון שהוא בחוף ים הגדול המערבי, מ"מ היה גדול מניו מצד מזרח באחו רטעה פכ"פ עד ים כנרת, וז"ש זבולן לחוף ימים ל' דרים ששני ימים היו גדול ו"כ נכתב' נשא פ"י ז"ב (רי"ד ג') שאמרו זבולן בקר שנים כנגד מה שדברו משה כי שפע ימים ינקו שני ימים ע"כ, (וזכור ויחי (רמז) דקדקו ג"כ ל' דרים דומים תרין, אלא שש תו' אע"ב דמד יתה א"ל באחסנתי' בתרין ימים שרא, וע"ע וזכר בשלה (מחז) בזה, ובלק"ת פ' עקב פי' ע"פ דרכו של הוכר שכנרת נפתלי וקזורה כזבולן ע"ש), ובאמת אם לא האו עדיפותא דשני ימים היו בחלקו של זבולן, יש לתמוה מה שנתמיד זבולן יותר מחלם כהא דלחוף ימים יסכו כ"כ (עד שב"ק דפסחים די) אמרו כהאו דהוי אמר אחיף יתה כו' ואמרו מזבולן קאתי ע"ש כפירש"י), והרי ברבה שפטים אחרים היו על חוף ים הגדול המערבי שהיו גדול כל המערב, וא"כ יהודה בנימין ויוסף ויששכר ואשר ודן כלם הן על חוף ים זה למערב גבול, אלא שנה זבולן הוא שיש לו ב' ימים היות משני גבולו למזרח ים כנרת ולמערבו ים הגדול, ויתפרש לפ"ו יפה סיפ' דקרא וכו' לחוף ארצות שהרגשו בו בזה ויחי (רמב"ם) כיון דכתיב לחוף ימים מתי' והוא לחוף ארצות, ולפ"ט ה"ס ששפטי ששט יודא ג"כ היו ב' ימים גבולו, לזכר מזרח ים המלח כמפורש בס' יהושע, ולזכר מערב ים הגדול, לזה אמר וכו' לחוף ארצות שני ימים של זבולן ששט ששט חוף ארצות, שגם בים כנרת בו ארצות יכלבו וכמ"ש בב"ק (פא) מחכין בימה של טבריה כו' ויעמיד את כספינה (ובס' ווסרטו לרומיים ראיתי שבימי מלחמת הרומיים כחרבן הבית הלכו בו כששטות רבות למלחמה), אבל ים המלח שכשט יהודא למזרחו אין בו שנה זה, שהרי אין ספינה מהלכת בו וכמ"ש רש"י בב"ב דפסחים (כתי) ד"ה ים המלח כו' ששפטי כוכד המים תמליחתין ארץ עמים ששים על פניו כלל ולא טעם די גברא כמ"ש בשבת (קתי) ע"ש : ולפ"ט שזבולן היה מניו במזרחו לים כנרת ו"ל ז"ש בתרגום אוגולום וירושלמי על ים ודרום ירשה מערב ים גיוסר ודרומא ירית, דלא ירש נפתלי ים גיוסר רק מערב בים, אבל בדרומו לא לקח כ"א מלא חבל חרס בדרומה כמ"ש בב"ק (סס), אבל צפון ים כנרת הו' כרענה של חלק זבולן (וכן ראו לחלוון שיחלם שם בצפון שמתנו תכלת שרומה כשרשו למד"ד), וקנה סמוך לזה מה שצברי הלויים (בסוף יהושע וז"ב ח' ו) כתיב שלכני מררי נתנו תן ראוונ וגד זבולן, ומסתמא נתנו כל מה דאפשר היו עושין שיהיה כל משפחה ח' תכלים מקורבים יחד בתקומותיהם, וא"כ נראה מזה שהי' זבולן סמוך לראחו וגד וחס לא הי' לו רטעה יוצאת עד לים כנרת, א"כ לא הי' סמוך כלל לראחו וגד כעבר כירדן (כזכר מורחם כנרת) ונפתלי חפסתי בניו וביניהם כמ"ש בכסופ' פ"א, ולפ"ט יתוישב מ"ש בגבול נפתלי (יהושע יט) ופגע בזבולן מנגב פי' מנגבו על זבולן כי לו רטעה לצפון ים כנרת ונפתלי היה לו דרומה (וכספוי"ט שם כתב, וז"ל, חזבולן מזרחו אינו סוף עד כירדן מפני נפתלי ויהיה נפתלי למזרח זבולן כמו שמתן למערב יהודה כלומר מקצתו עכ"ל, ולדבריו והא קשה מ"ט לא נזכר נפתלי שפגע בזבולן ממזרח רק מנגב כחוב בזבולן ובמזרח כחוב ביבודה כירדן מזרח שמש, שוב הביע לוי ספר תנחומ הארץ להרב ר"י שווארץ מירושלים פ"ק תובע"א וראיתי שהעיר בקצת דברים מדבריו והביא מדבריו חסיון לרומיים שכתובת בגול זבולן הוא חום כנרת עד הים הגדול ע"ש :

ביאור פרקי דר"א הגדול פרק שמונה עשר חריל מד

ואומר ופי' יום א' יודע לה' לא יום ולא לילה זה יום השניעי לעולם (ורומו למ"ט בסדר"ג פ"ק שח' אלפי שנין תלין נשתח' יומי קדמאי, ולכן קורא האלפים כס' ימים, וז"ל כחל"ר ראש הפרק ה"ל אהא דב' אלפים שנה ימות המשיח ובעונותיו שרבו יצאו מה שיצאו ונכנסו שעבוד כחך שני אלפים של ימות כן דוד שח' עשה ה' אשר זמס, שנדחקו בפרושו, והכוונה מסוף המקרא כנע אמרתו אשר זמס מימי קדם, דרש' לי' מימים של עשה ימי קדם ימי בראשית שזכו והזמין מהם להיות ב' אלפים לימות המשיח, כנע לשון כניעה ופריסה חלק מתאמרו וזה שהזמין ובעונותיו נכנסו ימי שעבוד עך ימים אלו ויצאו מה שיצאו, ולפי קבלת הגאונים ז"ל בענין השמטות (והג"ח כפי' על כתיבתו) רש' תיקון מ' עשה לדעתם סמיכות פ"ט, ועי' בלק"ת סדר קדושים מ"ט בזה, קריב יותר לפרש ז' עולמות פ"ו: (כ) לנאח ולכה. להיות הכריות ונאלץ ונאלץ כס' (ואפשר יתפרש כענין לשון עאלו ונפקו שזכר בזה בלרע"ב וכו"ת): (ג) לא כחר אלא שנת שמטה ימיים בלוקט תהלים ס"ט ע"ג ושנתה בארץ שנת לה' וביק"ר שם לא מיתי רק קרא להכניעת השמטות ונעשה, ואפשר ר"ל מסיפ' ואלכו אבינו עמך, שזכו שחר ה' בו ליתן מירוחו לעניים (ו"ל רמז שמטה כנ"י ע"כ שנה, לרמז שהיא כחיר ותכלית כל השנים): (נ) וכל שהוא שומר ז' על כל שנותיו. כשנת (קוח): מסוים כה אפי' שוד ע"ג כגנוש שנה' אשרי אנוש ישעף זמ, וכאן דלא מסוים ליה הכי אפשר ס"ל שאנוש עמנו זמיה הכי רק דורו רשעים (ולפרש אשרי אנוש אפי' כדורו של אנוש הוא דחוק).

ועמש"ל רי"פ כ"ב ח"ה: (נ) א"ת שומר שנת מחללו אלא כו' דה"ל למיכתב מהחלו ולא לכתוב ז' מחללו שיש לשנות לקרותו בש"ח המ"ט ולא כצ"ר ויהי פירושו להיכר וגם המחללו, אלא להכי כתב הכי לדרשא דמחלו לו:

פרק י"ט (א) דברים נבראו כו' כ"א נטו כל' המשנה פ"ה דאבות, אבל בספ"ד דפסחים (ג) י"א כזה והוא כל' בריותא דסיפרי פ' וזאת הברכה וע"ל פ"ג שכתוב שח' דברים (מהני) נבראו ביום השני ועמש"ל כס"ד: (ב) פי הכאר. בפסחים וספרי הלשון הכאר סתם, וכאן ובאבות דנקט פי הכאר כלאון הדברים מכוונים למ"ט בזה בלק (רא'): מחן פי הכאר הכוא דרגא כו' ואיזה תמות פי ה' (ו"ת לשון פי הכאר הוא באר דיעקב שכחבו בו ז' פי הכאר והוא ג"כ הכאר דאבות ומשה וישמעאל כמש"ל פ"ל ופ"כ פ"ט): (ג) ואילו של יצחקי ע"ל פ"ח: (ד) כו' שעות ביום כו'. בשוח"מ ז"ב הגי' בשעות, ולפמ"ש סס בסדר השעות בשעות רקמו בו נמש' בו נשמה, ככן יותר הגי' כו', דלשון כנס אה"ר משמע שהלך בעצמו שכבר היה בו נשמה, ולעיל פ"ח הגי' בסדר השעות בעשירות פכניכו ועמש"ל כס"ד: (ה) והיו מלה"ש מקלסין כו'. ע"ל ס"פ י"ב: (ו) ובה"ש כנע' גורש כו'. ע"ל רפ"כ ועי' בב"ר פ"ח: (ח) גרמה א"כ כו' נדמו ענינים. מזה שחלבה כתיב אדם לשון יחיד וא"כ נדמו לשון רבים, נפקא לי' לדרשו על אה"ר שכללה בחטאו מזה לכן כתיב נדמו ענינים, ותחלה קראם אדם ל' יחיד וכמ"ש ויקרא את שם אדם ביום הבראש (בראשית ב) וכמ"ש בב"ר פכ"א עקבאית קוה אדם: (ט) יום

השבת ונעשה סניגור כו'. ע"ל ס"כ שזס השבת היה מנחמו ומניח מקרא דכרוב שרפטי בקרבי תנחומך ועמש"ל כס"ד. ומקראי דלקמיי' לולי ה' תורתה לי' כמעט שכנה דומה נפשי אס אמרתי מטה רגלי נו', יס לדרשו על הלכת אה"ר מהמיתה ומדיט של גיבנס ע"ה הסניגורין של שבת (הנרתו בר"ת של כרוב שרפטי בקרבי תנחומך כמש"ל עס כס"ד): (ו) לא כהרג הרג בעולם. כנ"א הגי' לא נהרג אדם, ונשוח"ט הגי' לא נענש אדם, אבל בלוקט תהלים סג' ג"כ הרג ופירושו שום הרג אף מנע"ח (ומכיון יכה לשון כשעת ימי ט', אבל אדם קרי לא נברא עד ששי, ועמש"ל פ"כ אות י'): (ז) וזו היא קדושתו וזו היא ברכתו. הקדושה היא שלא לחללו במלאכה והכרזה הוא שלא יהיה בו חפרון כ"א ברכה וריבוי ולא יוסף ענב (וכמ"ש בב"ר פ"ח לענין אכלות בשבת). וז"ל אס הכי נדון אדם צו למות היה מחלל קדושתו וגם ברכתו (שאף במחול נא' ויתעבד אל לבו, כ"ש אס כו' מחר מין האנושי לגמרי כשנת): (י) ניזול אדם מדינה של גיבנס. ל' דינה של גיבנס דנקט אינו מיושע ויפ, דניזול ממות לחיים ה"ל למיחר שניצל מגיורת ביום אכלך ממנו מות תמות, וז"ל שניקת הכהאס הוא על שניצל מדינה של גיבנס וזכה לעי"ב, אבל כפי"ה כיון שעכ"פ נגזר עלה מיחה, אין חסוב כ"כ מה שהארץ לו ימיו טובה ענד טובת ההנלה מגיבנס, גם ז"ל שרמו כלשוט שלזרות ג"כ נקבעה סניגורין של שנת שניצלו בה מדינה של גיבנס (כמו שלא נדון אה"ר כשנת ונעשו ג"כ שלמטה שלא לדון כשנת), וז"ל צונית ששנת שנת כהלכות אמרו כשנת קי"ח.) שניצול מדינה של גיבנס, (וכן נקט לקמן צו ילמדו כל מדרות שכל מו כו' ניזול מדינה כו'): (יג) לא למנס כרך כו' וקדס כו'. אפשר רוחו לדרוש כן קרא דעל כן כרך כ' את חוס השבת ויקדשו (שמות כ) שהוא מוסב על וינה ביום השביעי דלקמיי' שניח לאה"ר מחרון אלו ומעטבו ורגו וזכו נתגלה בעולם פעולה הכרזה והקדושה לשבת: (יד) התחיל משרר ומומר ליום השבת. בשוח"ט סס מסוים, בא אדם לומר הימנון (פי' שיר ושבת) לשבת א"ל השבת לי' אחר אומר הימנון אמי ואחיה נאמר הימנון להקב"ה שח' טוב להודות לה', והרב כן נבאיו בחולפת יפקב צומירות שחרות של שנת הביא ל' זה בשם הס"ל, ולפי"ו נראה שדרש לשון מומר שיר ליום השבת האר שיום השבת משבח וכמו שיסודו כחטבט ברכה דשבת ויום השביעי משבח ואומר מומר שיר ליום השבת כו' (ועי' בחולפת יפקב סס מ"ש כזה): (טו) עד שבה משכ כו'. שיה"ל מומרין שנת חסלה למטה ולכלן מרע"ה אחרן כמ"ש בשוח"ט מו' ז' ובכללן מומר שיר ליום השבת (וכתוב בפסיקתא דמנה א' אפי"ס ולמי נבראה חלשטו אינו מטיקר הפסיקתא אלא תוספת אחרונים), רמז לזה שר"ת מומר שיר ליום השבת הוא למשכ וכה' כפי"ח כחונתי ע"פ), ומ"מ שיקרו אה"ר אמרו (וכן דרשו לעיל סיפ"א פסוקים דה' מלך גלות לש, אה"ר אמרו), ורש"י ספ"ד כ"ב (וה' פי' כה' דמשיב דלד"ר בוקים שאחרו ס' תהלים כגון ולי מה יקרו רעיד, והיינו שחפס מומר וזו שדרש בש"ס ספ"ד דסנהדרין (לה) כאלד"ר ע"ש: (טז) ליום השבת ליום שכלו שנת ומנוחה לחיי העולם הבא. טוב להודות לה' (דעינו כן אדם לתקום אדם

פרק י"ט (א) עשרה רבדים נבראו בערב שבת כן השמשות ואלו חן פי הארץ (כ) פי הכאר פי האתון הקשה וזמן והמטה והשמור והכתב והמכתב והלוחות ויש אומרים אף מוקין וקבורתו של משה (ג) ואילו של יצחק וי"א אף הצנה. (ד) בשבע שעות ביום בערב שבת נכנס אדם הראשון בגן עדן (ה) והיו מלאכי השרת מקלסין אותו ומכניסין אותו לכן עדן (ו) ובין השמשות בערב שבת גורש ויצא (ז) והיו מלאכי השרת קוראין עליו ואמרים (תהלים מט) אדם ביקר בל ילך נמשל ככהמות גרמו. ככהמה (ח) נרמח אן כתיב אלא כבהמות גרמו שניהם. בא (ט) יום השבת ונעשה סניגור לאדם הראשון אמר לפניו רבו כל העולמים בששה ימי המעשה (י) לא נהרג הרג בעולם ובי אהה מחליל (יא) וזו היא קדושתו וזו היא ברכתו שנאמר (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי ויקרש אותו. ובבות יום השבת (יב) ניצל אדם מדינה של גיהנם וראה אדם כחה של שבת אמר (יג) לא לחנם ברך הקב"ה את השבת וקרש אותה (יד) ההחיל משודר ומומר ליום השבת שנאמר (תהלים צג) מומדר שיר ליום השבת. רבי ישמעאל אומר המומר הוא אדם הראשון אמרו וגשבה בבל הרורות (טו) עד שבא משה וחרשו שנאמר (סס) מואזר שיר (טז) ליום השבת ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולם הבא. טוב להודות לה' (דעינו כן אדם לתקום אדם

מבוא

כל השביעין חביבין לעולם, למען השביעי חביב, שמים ושמי השמים ורקיע ושחקים וכול ומעון וערבות וכתוב (מל"ט קמ, ה) סולו לרוכב בערבות ביה שמו. בארצות שביעית חביבה, ארץ אדמה ארעא ניא ציה נשיה תבל וכתוב (שס ט, ט) והוא ישפוט תבל בצדק ידיו לאומים במישרים. בדורות שביעית חביב, ארם שת אנוש קינן מהללאל ירד חנוך וכתוב (נל"ט ג, ט) ויתהלך חנוך את האלוקים. כאבות שביעי חביב, אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה וכתוב (שמו"ט יט, ג) ומשה עלה אל האלוקים. בכנים השביעי חביב שנא' (דל"ט כ, טו) דוד הוא השביעי. במלכים השביעי חביב, שאול איש בושת דוד שלמה רחבעם אביה אסא וכתוב (דל"ט יד, י) ויקרא אסא אל ה'. בשנים שביעי חביב שנא' (שמו"ט כג, יא) והשביעית תשממנה ונמשתה. בשמיטין שביעי חביב שנא' (ויקרא כה, י) וקדשתם את שנת החמישים. כימים שביעי חביב שנא' (נל"ט ג, ג) ויברך אלוקים את יום השביעי בחדשים שביעי חביב שנא' (ויקרא כג, כד) בחדש השביעי באחד לחדש (ויק"ר כט, יא).

הן כל השביעין חביבין, אבל לא נתבאר טעמה ומהותה של חביבות זו, כמאי עריך השביעי על הששה שקדמו לו או הששה שמגבילין לו. זאת ועוד, יש לשאול כל השביעין חביבין למי? הרי המושג חביבות חייב להתייחס אל מישהו, הרי לא יתכן לומר על דבר שהוא חביב אא"כ יש מישהו שמחבבו, הן החביבות לאו דבר ערטילאי הוא, הוא מתייחס כלפי אותו המחבבו, וכדאמרי אינשי פלוני מחבב דבר פלוני. וכאן הבן שואל ב"כ השביעין החביבין" למה לא נתבאר - רק בחלק מהן - חביבות זו כלפי מי היא. ואם למשל ניטול ענין השביעית דעסקינן ב', שע"ז מביא המדרש "בשנים שביעי חביב שנא' והשביעית תשממנה ונמשתה", הרי לא נזכר כלל במקרא זה יחס של חביבות של השמיטה למאן שהוא, אמת גילתה תורה כי ישנם דינים מיוחדים והלכות מסוימות בשנה זו, אבל חביבות מאן דכר שמה.

ועתה חובה נעימה לי להודות בזאת לכל העוסקים במלאכת הקודש: **בראש** ובראשונה להרה"ח המפואר מנאמני בית סטריקוב אשר ידיו רב לו בחיבור ובהידור הרבה ספרים ה"ה הרה"ח יעקב דוד ווינטרויב הי"ו אשר הואיל להגיה את הספר מתחילתו ועד סופו. הן לא חסך מאומה והשקיע בזה ימים ולילות, ישלם לו ה' כפעלו הטוב ויתברך בכל מילי דמיטב בזה ובבא.

וכן להגאון הרב משה בנדיקט שליט"א ראש כולל ישי"ח יצחק צבי" על עזרתו המרובה בעצה ותושיה בכל שלבי עריכת הספר.

להרה"ג רבי מאיר מרגליות שליט"א אשר עזר לי וסייע לי בעריכת המבוא. **ולידיו** הנעלה הרב אברהם פנחס בינדר הי"ו מחשובי אברכי עיר התורה והחסידות בני ברק אשר היה לי לעזר וסיוע שיש בו ממש, במסירות ללא ליאות בכל שלבי עריכת הספר.

ואחרון אחרון לידיו הרגול רב פעלים לתורה ולחסידות הוגה רעיון החיבור הזה ה"ה הרה"ח חיים ברוך ויכלדר הי"ו מנהל משרדי דגל ירושלים ב"ב, על חלקו הרב בהוצאת ספר זה לאור עולם.

זכות הצדיקים הנזכרים בספר זה יגן עלי ועל ב"ב ועל כל המסייעים והעוזרים במלאכת הקודש לטוב להם כל הימים.

ימי הרחמים והסליחות ערב שנת השמיטה תשס"א

יוסף שלמה באאמו"ר הרה"ג רבי אריה לייב גרליץ

ענין כל השביעין חביבין

אמנם דעת לנכון נקל, כי ענין החביבות הנזכר כאן בדברי חז"ל, הוא החביבות והחן שמעלה הנברא כלפי בוראו כאשר הגיע לתעודתו והשיג את שלמותו. וע"ד דא"י בב"ר (ט, ד) עה"פ הנזכר בסוף הבריאה (נלשית ט' ב) "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", ר' חמא בר חנינא ור' יונתן, ר' חמא בר חנינא אמר משל למלך שבנה פלטין, ראה אותה וערבה לו, אמר פלמין פלמין הלואי תהא מעלת חן בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה זו. ר' יונתן אמר למלך שהי' משיא את ביתו ועשה לה חופה ובית וסידה וכיירה וציירה, וראה אותה וערבה לו, אמר לה בתי הלואי תהא החופה הזאת מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו, כך אמר הקב"ה לעולמו, עולמי עולמי, הלואי תהא מעלת חן לפני בכל עת כשם שהעלית חן לפני בשעה הזו, ע"כ. ואם שדברי המדרש הללו על כלל ועצם הבריאה נאמר בגמר ששת ימי המעשה, קורם הכניסה ליום השביעי, אבל באמת כך הוא בכל חלק וחלק מהבריאה, אשר מורכבים משבעה חלקים, כשמשתיימים ששה החלקים ונכנסים לשביעי הרי הם מעלים חן וחביבות כלפי המקום, וכמו שיבואר עוד להלן.

עולם שנה ונפש - בשמיטה

ובשנת בונן בריבוי הדוגמאות שהזכירו כאן חז"ל "בכל השביעין חביבין" (ועוד רבים הינם "שביעין" שלא הזכירו כאן אלא במקומות פזוריהם ברברי קדשם ו"ל) הנה נבחין כי כולם מתחלקים לג' חלקי הבריאה דעולם שנה נפש (וימינס וידי סיני עש"ן טלו) כגודע, דוק ותשכח. ובה באו חז"ל להורנו כי כל חלקי הבריאה לכלליהם ולפרטיהם כולן ממש ללא יוצא מן הכלל נבראו במהלך זה דשבע שבע. ואם בחביבות דשנת השביעית עסקינן הכא, יש לציין דבר מופלא כי בשביעי זה דשמיטה מזדמנים לפונדק אחד ג' החלקים כאחד, שהרי אין השמיטה נוהגת אלא בא"י (-עולם), בשנה השביעית (-זמן) וע"י כלל ישראל (-נפש), ודברים אלו נעוצים בדברי המהר"ל ב"דרך חיים" (לכות פ"ה מ"ט) וז"ל, אמנם השמיטה מה שהיא לארץ מה שלא נמצא לשום ארץ, וד"ו מצד הארץ עצמה כי ראוי לארץ השמיטה, וזה כי ארץ ישראל אשד לא תחסר כל בה והיא הארץ השלימה בכל כמשא"כ (דברים ט) ארץ אשר לא תחסר כל בה, וד"ו כנגד שאר הארצות שהם חסרים, אך ארץ ישראל בלבד שאינה חסירה והיא שלמה והדבר שהוא שלם ראוי אליו השביתה והמנוחה, וד"ו דומה אל ישראל כי מצד שלמותם יש להם השבת והמנוחה, ע"ש כל ד"ק. הרי

למדנו מדבריו כי ענין השמיטה הוא מצד שלימות של הארץ הראוי לינתן לכלל ישראל מצד שלמותו, בשנה זו שיש בה שביתה ומנוחה, שבשלש אלו כאמור (עש"ן) מתקיים תכלית היצירה הראשונה וחפץ העליון בבריאתו, שזהו ענין חביבות השביעין בג"ל.

והן הן דברי המדרש תהלים עה"פ (פס, ג) רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב, זה שאה"כ (דברים י"ב, ג) ארץ אשר ה"א דורש אתה תמיד, הקב"ה הופך ומהפך ומסתכל ונותן עיניו עד שתרצה מעשיה להקב"ה וכו', אם הוציאו ישראל את המעשרות ועושין את השמיטות וכו', אותה שעה היא מרצה מעשיה להקב"ה. וכן הוא אומר (ויקרא כו, ל) אז תרצה הארץ את שבתותיה, לכך נאמר רצית ה' את ארצך, ע"כ. הנה נקטו חז"ל כמה לשונות מופלאים של חביבות ורצון של הקב"ה לארצו, כמש"א ה' אלוךך דורש אותה תמיד ע"י שהופך ומהפך ומסתכל ונותן עיניו עד שתרצה מעשיה, וריצו מעשיה הוא אך ורק ע"י שכלל ישראל משמרין את מצותיה של הארץ ומוציאין את המעשרות ועושין את השמיטה, שבה שישאל מקדשים את הארץ בזמנה מתקיים כביכול רצונו בבריאה ככלל ובבריאת הארץ בפרט כמשנ"א רצית ה' את ארצך.

מה ענין שמיטה להר סיני

ואולי ניתן לרמוז הדברים הנ"ל כמה שפרש"י בר"פ בהר עה"פ (טז) וידבר ה' אל משה בהר סיני, מאי ענין שמיטה להר סיני והלא כל המצוות נאמרו בסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני, כך היא שנויה בתו"כ, ע"כ. והקושיא ניכרת לעין דמה הועיל בתירוצו ששמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה בסיני, והלא כמו"כ כל המצוות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן בסיני ומרוע נתיחדה רוקא שמיטה שנאמר בה וידבר ה' אל משה בהר סיני. אולם עפ"י אולי יתכן כי מאחר ומצות השמיטה נכללו בה כל חלקי התורה כולה, שהרי יש בה ממצות המקום ומצות הזמן - וכמוכן מצות הנפש, משו"ה נשתמשה בה התורה כדוגמא למצוות כולן שנאמרו כללותיהן ופרטותיהן בסיני. (ואפשר להוסיף עפ"י החינוך במצ' פ"ד ושאר ראשונים, דבשרשי מצות השמיטה יש בה גם משום "בין אדם למקום" שמתעצם במדת האמונה והבטחון, וגם משום "בין אדם לחבירו" שמפקיר ומוותר פירותיו לעניים, עשה"ט - א"כ הרי בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, שני אלו הן ממש יסוד כל התורה כולה, ואידך פירושא הוא זיל גמור...).

והן הן דברי הרמב"ן ר"פ בהר שהביא דברי הת"כ הנ"ל וכ' ע"ז, אבל פ"י שבת לה' אלו קודם הוא האמור בשבת בראשית כי בו שבת וינפש על כן לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים, והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לו ד' אברהם (מט עולה) שכתב ומעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמז במקום הזה. וכוף אונך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן, כבר כתבתי בסדר בראשית (ג, ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלו קודם כי יש שבת לשם הגדול כמו ששינוי בשביעי מה היו אומרים מזמור שיד ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולם, והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהי בבריאת כל ימי עולם, וע"כ החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין לחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות שנא' (ויקרא כו, לו) או תרצה הארץ את שבתותיה, והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות (שם, לו), ונא' (שם, מג) והארץ תעוב מהם ותירץ את שבתותיה, וכן שנינו (ע' אבות פ"ב מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ, מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא, עכ"ל של הרמב"ן, והנה אם כי העיר הרמב"ן שיש כאן סוד גדול מסודות התורה, והרי אין לנו עסק בנסתרות, אבל עכ"פ ר"ז מפורש ברמב"ן כי שביעית דשמיטה - כמו שביעית דשבת - יש בה רמז לאלף השביעי ולעוה"ב, ויש בה מעין של התיקון עולם במלכות ש"ד שיהי' לעתיד לבא, אלא שאז יהי' זה התיקון השלם, ובשביעית הוא הזעיר - אנפין וההכנה של תיקון זה, וזהו באמת מפורש בפס' המוזכר במדרש תהילים הנ"ל רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב...

בין מלאכות דשבת למלאכות דשביעית

ואמנם עפ"י קו הרברים הנ"ל ישנה בכ"ז חלוקה גדולה בין שבת בראשית לשבת הארץ, כי מלבד מה שאנו רואים שבשבת נאסרו ל"ט אבות מלאכות ובשביעית לא נאסרה אלא עבודת הארץ, ע' סוגיא דריש מוע"ק, הרי בעוד איסור ל"ט מלאכות דשבת בראשית עיקרן משום חובת המנוחה והשבתה של הבעלים כנא' בעשרת הדברות (שמות כ, ט) ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' לא תעשה כל מלאכה וגו'. וידועים דברי הרמב"ן שם, וז"ל והמעם שתהא השבירה בענינו בעבור שהוא יום קדוש להיפנות בו מעסקי המהשבות בהבלי הומנים

וכן מצינו וראינו להריא בפרקי דר"א (פ"ח), שאחר שהולך ומונה שם ג"כ כמה עניני שביעין חביבין שבתורה, מסיים שם, שבעה עולמות ברא הקב"ה ומכולם לא בחר אלא עולם שביעי, ששה לצאת ולבא ואחד שכולו שבת ומנוחה לחיי העולם. שבעה ימים ברא הקב"ה ומכולן לא בחר אלא יום שביעי שנא' (נחש"ט ג, ג) ויברך אלו קודם את יום השביעי ויקדש אותו. שבעה שנים ברא הקב"ה ומכולן לא בחר אלא שנת שמיטה. וכל מי שהוא שומר את השבת בעוה"ז הקב"ה מוחל לו כל עונותיו שנא' (ישעי' נו, ג) שומר שבת מחללו אל תיקרי שומר שבת מחללו אלא מחול לו, ותלמוד שמוחלין לו על כל עונותיו, ע"כ. ועפ"י הדברים הנ"ל אולי ניתן לפרש דכל מי שהוא שומר השבת וכ' קאי בין על שבת בראשית ובין על שבת הארץ (ע' שם ק"ט: אלמלא משמרין ישראל שמי שנתם כהלכתן מיד הן נגאלים), כי על כן בשמירת שבת כהלכתה מתעצמת כדברי הרמב"ן - בדברא דשבת (שינוא להן) - מעלת הנפש הישראלית, ובשמירת שביעית כהלכתה מתעצמת קדושתה ומעלתה של א"י בחינת מקום, וכ"ז בזמן החביב דשביעי - שביעי דימים ושביעי דשנים - הן ג' אלו הינם בכלל החוט המשולש אשר לא במהרה ינתק, ומשו"ה נמחלין לו כל עונותיו. (וע"ע קעין הפדר"ט הנ"ל במנומא במדבר אום י').

שבת בראשית ושבת הארץ

ובתו"כ ר"פ בהר הובא בפרש"י עה"פ (כה, ג) ושבתה הארץ שבת לה', כשם שנא' בשבת בראשית שבת לה' כך נאמר בשביעית שבת לה', ויותר הוא מפורש שם בזה"ק, עשה"מ. הרי לן להריא בדבריהם ז"ל דאותו יסוד והשבתה דשבת בראשית הוא ג"כ היסוד דשבתת הארץ בשביעית. והביאור כנ"ל, דבשניהם מניעה הבריאה לתיקונה ויעודה כפי חפץ ה' בה ביצירה הראשונה בבחינת "ובשביעי רצית בו וקדשתו" דאז איגלאי מילתא למפרע, דהימים או השנים שלפניהם לא היו אלא מעבר ודרך להגיע אל השביעי בגדר ד"סוף מעשה במחשבה תחילה" (פיוט י"ג דהי"י). וצא ולמד עד היכן מגיע הדמיון בין שבת הארץ לשבת בראשית ממש"נ (שמות כ"ג ג) ושש שנים תורע את ארצך ואספת את תבואתה, והשביעית תשמטנה ונמשתה וגו'. ששת ימים תעשה מעשיך וכיום השביעי תשבות, ופרש"י בשם המכילתא, וכיום השביעי תשבות, אף בשנה השביעית לא תעקר שבת ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרוי' שבת לא תנהוג בה שבת בראשית, ע"כ. הן חזינו בעליל כי ללא ריבוי מיוחד מקרא, הוי ס"ד דבשביעית ליכא מצות שבת בראשית כי הרי כל השנה כולה היא בבחינת שבת וכמש"נ.

מכיל

יתברך אלקי הארץ ואין יהיו בארצו עובדים אלהים אחרים, והשני שפיכות דמים כי מפני שהארץ נקראת ארץ החיים אם שופכים רמים בקרבה הרי אין ראוי שיהיו בארץ כלל אחר שהם שופכים דם בקרבה ואין נקראת ארץ החיים, השלישי גלוי עריות מצד כי ארץ ישראל נקראת קדושה והפך הקדושה הוא גלוי עריות. ודבר זה מבואר בכמה מקומות כי המתנגד לקדושה הוא הערוה, וכמו שדרשו רבותינו ז"ל כמו שהביא רש"י בפרשת קדושים שלכן סמך פרשת קדושים לפרשת עריות לומר שיהיו קדושים ופרושין מן הערה שכל מקום שתמצא גדר ערה שם תמצא קדושה אשה זונה וחללה לא יקחו כי אני ה' מקדישכם ולא יחלל ודעו כי אני ה' מקדשו קדושים יהיו זונה וחללה לא יקחו ע"כ. והטעם ביארנו במקומות הרבה מאד, כי הערוה הזנות היא תאוה גופנית ביותר, וכל קדושה שהיא נבדלת מן החמרי שלכן מקדישין הש"י שהוא נבדל מן הגופנית, ודבר זה בארנו הרבה מאד שאין ענין קדושה רק שהוא נבדל מן החמרי. ורמו זה חכמים כמה שאמרו ז"ל (סוטה ו' ב') למה קרבנה של סוטה מעורים אמרו היא עשתה מעשה בהמה לכך קרבנה מאכל בהמה, הרי לך כי הזנות מעשה חמרית ודבר ידוע הוא כי הזנות הוא חמרי גופני. ולפיכך אם חס וחלילה נוטים אל הזנות גולים מן הארץ. אמנם השמיטה שהיא לארץ מה שלא נמצא לשום ארץ, ודבר זה מצד הארץ עצמה כי ראוי לארץ השמיטה. וזה כי ארץ ישראל אשר לא תחסר כל בה היא הארץ השלימה בכל כמו שאמר הכתוב עליה (דברים ח') ארץ אשר לא תחסר כל בה ודבר זה כנגד שאר ארצות שהם חסרים אך ארץ ישראל בלבד שאינה חסירה והיא שלימה, והדבר שהוא שלם ראוי אליו השבייתה והמנוחה. ודבר זה דומה אל ישראל כי מצד שלימותם יש להם השבת והמנוחה. ודבר זה נתבאר למעלה ענין השבייתה שהיא לישראל, כי כל מי שאין לו מנוחה לא הגיע אל השלימות ולכן הוא מתנועע, שכבר התבאר אצל אם למדת תורה הרבה שהמתנועע הוא בכח, והדבר שהוא בפועל לגמרי אין לו התנועה שהיא שייכת אל הדבר שהוא בכח וכאשר הושלם הוא בפועל ולפיכך כל זמן שלא הושלם העולם ולא היה בפועל לא קנה המנוחה עד שהושלם ולא היה אז בכח אז קנה המנוחה. והנה תראה כי המנוחה שייך אל דבר שהושלם והוא בפועל ואז הוא בעל מנוחה, אבל כאשר לא הושלם אינו בפועל אז שייך אליו התנועה (י) ודבר זה אין ראוי לבן נח מפני שאין להם השלימות בפועל, והם בכח ולא בפועל, לכן ראוי להם התנועה

התמידות וזה אמרם ז"ל במס' סנהדרין (נ"ט) בן נח ששבת חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישובות. ויש לשאול למה יהיה חייב מיתה על זה, אבל זה בשביל שאין ראוי לבן נח השבייתה, כי השבייתה מורה על שלימות בפועל, ודבר זה אין ראוי לבן נח מפני שאין להם השלימות בפועל, אבל הם בכח ולא בפועל לכן אין ראוי להם רק התנועה וכמו ההפך בין ישראל לבן נח מצד השבייתה, כי ישראל מוכרח שיבא לכלל שבייתה, שאם לא יבא לכלל שבייתה רק היא לו תמיד המלאכה שהיא התנועה נחשב כאילו לא היה לו שלימות, שאם היה לו השלימות היה הוא בא אל המנוחה, וכן הארץ צריכה שתשבות, שאם היה בה מלאכה היה מורה שהיא חסירה שלימות ולכן היא במלאכה התמידית ולא תבא לכלל המנוחה, ולכן כתיב שבת שבתון יהיה לארץ שיהיה לארץ עצמה שבייתה ודבר זה מודיע מעלת הארץ:

ועוד ביארנו כי כל דבר שיש לו קדושה כמו ישראל הארץ ראוי שיהיה בא לכלל מנוחה ושבייתה, כי התנועה היא לגשם וכאשר ידוע מענין התנועה שהיא לגשם (יא) וישראל שיש להם מדריגה קדושה בלתי גשמית ראוי שיהיה להם השבייתה מן התנועה והיינו המלאכה, כי שאר תנועה לא נקראת תנועה כי התנועה בלבד אינה טורח על האדם כלל, אבל המלאכה נקראת תנועה וטורח, ולפיכך נתן לישראל שהם קדושים יום קדוש ושבייתה, וכן הארץ אם היה האדם עובדה תמיד לא היה קדושה לארץ, ולפיכך אמרה תורה לשבות בשביעית, כי דבר זה מורה על קדושת הארץ בעצמה, ולכן אם אין עושים זה הם גולים מן הארץ בעון השמיטה, והנה התבאר לך בבירור למה בשביל אלו ד' דברים הם גולים מן הארץ:

ויש לך לומר גם כן כי אלו ג' כולם הם בשביל שהארץ היא קדושה, וכל קדושה היא הפך הטומאה וידוע כי הטומאה מבטל ומפסיד הקדושה, וכל דבר שהוא קדוש בנגעו בטומאה מיד בטל הקדושה, ולא מצאנו טומאה רק באלו ג' דברים שהם בפרט נקראים טומאה וכדאייתא בפרק קמא דשבועות (ו') ב' (ב') וכמו שהתבאר למעלה, ולפיכך אלו ג' דברים הפך הארץ שהיא קדושה: ויש לך להבין מאוד למה אלו ג' דברים נקראו טומאה בפרט כי הם דברי חכמה עמוקה מאד, וכן עצמו הענין הרביעי שהיא השמיטה הוא מצד קדושת הארץ, שהרי כתיב (ויקרא כ"ה) כי יובל היא קדושה תהיה לכם מן השדה וגו' וכן השמיטה היא קדושה בודאי לארץ, שהרי פירות

שביעית שם קדושה עליהם, ועוד השביעית שבת היא ובשבת כתיב (שמות ל"א) קודש היא לכם, וצוה הכתוב לנהוג קדושה בארץ שלא לעבוד אותה עד שמדת קדושה כמו בשבת, וכבר התבאר הטעם. ולכן אמר על דברים האלו ישראל גולים ממנה, כי ג' דברים שהם ע"ז שפיכות דמים וג"ע הם טומאה הם מטמאים ומבטלים את הקדושה, והרביעית השמיטה היא עצם הקדושה אל הארץ, וכאשר אין נוהגין קדושה בארץ אין הארץ סובלת את הדברים האלו הם גולים ממנה ופירושו זה ברור:

וכד' שתעמוד עוד על אלו דברים, תדע כי הש"י נתן הארץ לישראל בזכות ג' אבות, שהרי לאברהם הבטיח את ישראל שיתן לבניהם את הארץ וכן הבטיח ליצחק וכן ליעקב, ואם לא היה שבועת האבות לא היה הארץ לישראל והארץ בפרט שייכת אל האבות, ולכן נתנה הארץ לאבות בפרט, וכן מוכח הכתוב שאמר (ויקרא כ"ו) וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור אמר כי יזכור הארץ בשביל האבות וזה כי מפני שהארץ שייכת לאבות, והיה ראוי שיאמר הכתוב ואזכור הארץ כלומר בשביל זכות האבות אזכור הארץ, אבל אמר הארץ אזכור כלומר שיש זכירה לארץ כמו שיש זכירה לאבות, ובמדרש (ויקרא פל"ו) למה הוא מוכיר את הארץ עמהם אמר ר"ש בן לקיש משל למלך שהיה לו שלש בנות ושפחה אחת מגדלתן כל זמן שהמלך שואל בשלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום מגדלתן ע"כ, וביאור ענין זה מה שאמר ושפחה אחת מגדלתן, כי מעלת האבות דוקא מצד הארץ כי אם לא היה הארץ לא הגיעו האבות אל קדושה העליונה ולכן הארץ מגדלתן, ומזה תדע כי הארץ שייכת לאבות והאבות אל הארץ ביותר, ולפיכך כאשר מזכיר זכות שלשה אבות מזכיר גם כן עמהם הארץ שהם ענין אחד, וכאשר ישראל הם דומים ומתדמים אל האבות שלהם נתנה הארץ ואליהם שייך הארץ או יש להם הארץ, וכאשר הם יוצאים ממדת האבות עד שאינם דומים להם אז אין לישראל הארץ וגולים ממנה, וכן אם אין שומרים מה שראוי לארץ מצד עצמה גולים ממנה, ועל ידי אלו ג' עבירות הם יוצאים לגמרי ממדת אבותיהם, כי השמיטה ראיה לארץ ובעון זה גולים הימנה וכדכתיב הקדושה שלא היה כמותה, וכמו שאמרו במסכת בבא בתרא בפרק קמא (ט"ז א') ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה עפרא בפומיה דאיוב באחרוני לא מסתכל בדידיה מסתכל ואלו אברהם אף בדידיה לא מסתכל שנאמר הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה

את שעד עתה לא הכיר ביופיה, ועל ידי מעשה הכיר בה עתה כמו שפירש רש"י ז"ל (בראשית י"ב), ולפיכך כאשר ישראל אין נוהגין בג"ע הם יוצאים ממדת אברהם והפך הם לאברהם שאלו נתן הארץ, ואם ח"ו הם עובדים ע"ז אין ראוי שיהיו נחשבים בני יצחק שאליו שייך הארץ דוקא שהרי יצחק הקריב גופו לגמרי לשמים וכ"כ היה דבק בעבודת הקב"ה וזה מקריב לאל אחר ודבר זה הפך לגמרי אל מדת יצחק, וכן על ידי שפיכות דמים הם הפך ליעקב כי לא מצינו מי שהיה הפך שפיכות דמים כמו יעקב, וזה ענין נפלא דאמרינן במסכת נדה בפרק כל היד (י"ג א') המוציא ש"ו לבטלה כאלו שופך דמים שנאמר הנחמים באלים תחת כל עץ רענן סוחטי הילדים אל תקרי סוחטי אלא שוחטי הילדים, ומפני כי יעקב היה רחוק מן שפיכות דמים לא ראה יעקב קרי מימיו כמו שדרשו ז"ל (במות ע"ו א') על הכתוב שאמר ראוהו בכורי אתה כוחי וראשית אוני, אף שלא היה זה בכונה רק באונס כל כך היה רחוק משפיכות דמים שלא יצא ממנו קרי אשר שייך ליצירה, וכל זה ידוע לנבונים כי יעקב ועשו הם הפכים עשו נקרא אדמוני והוא איש דמים ויעקב אתו החיים, ולכן ג"כ יעקב לא מת כאשר ידוע למי שעמד בסוד קדושים אשר כל אלו דברים ראויים לאבות מצד מדריגתם ומעלתם העליונה, ולפיכך אם היו ח"ו נוטים אחר שפיכות דם הם יוצאים ממדת יעקב אשר אליו ראוי הארץ וגולים ממנה, כלל הדבר כי הארץ נתן הש"י לבני אדם ולא לתוהו בראה רק נתן אותה לבני אדם, ואשר הם יותר ראשונים לארץ הם האבות שאליהם נתנה הארץ בפרט, ואם ישראל מתדמים לאבותם אשר להם שייך הארץ ראוי להם הארץ כמו שהיתה ראויה לאבות ואם לאו גולים הימנה, והרביעית מצד שאינם שומרים מה שראוי אל הארץ מצד עצמה היא השמיטה כי אין ספק כי השמיטה היא לארץ כדכתיב בקרא (ויקרא כ"ה) ושבתה הארץ שבת לה, הרי לך ג' דברים שהם ע"ז ג"ע שפיכות דמים שאם ח"ו חוטאים בהם כאלו לא היו בני אברהם יצחק ויעקב אשר להם נתנה הארץ, חטא הדביעי שחוטא בארץ עצמה היא השמיטה שהיא לארץ כמו שפירשנו למעלה כי השמיטה ראיה לארץ ובעון זה גולים הימנה וכדכתיב וזכרתי את בריתי יעקב וגו' ודברים אלו מבוארים, והנה הארכנו לך פירוש המשנה הזאת והכל עולה על דרך אחד נכון מאוד ומעתה לא יקשה לך מה שקרא כל אלו ד' עבירות עבירה אחת, שודאי נחשבים עבירה אחת ר"ל בטול קדושת הארץ, וכאלו אמר

עליו וראו כו' עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך (דברים כה, ט) והוא החירות שכל מי שעוסק בתורה הוא בן חורין⁵. ומתחילה צריכין לקבל עול המצוות ועל זה כתיב עושי דברו. וכן היה הסדר ביציאת מצרים קבלו בני ישראל עול המצוות. וכמו שכתוב (שמות יב, ב) החדש הזה לכם מצוה ראשונה שנצטוו בני ישראל⁶. וכן בכל שנה ושנה בפסח שנעשין בני חורין⁷ מעבדי פרעה נכנסין בכלל להיות עבדי ה'. וזה נר מצוה⁸. אחר כך בשבועות זוכין לתורה אור⁹ לשמוע בקול דברו ודרך חיים תוכחות מוסר¹⁰ הוא בסוכות אחר ימי הדין. וזה הוא בפנימיות נפשית בני ישראל. אכן בזמן שהיה היובל נוהג היה נהג זה הסדר בחיצוניות העולם גם כן. כמו שכתוב (ויקרא כה, ט) ושבתה הארץ שבת. והיה ניכר בהתגלות החירות בשמיטה ויובל. וכתיב (שם ט) ושבתם איש אל אחוזתו. ולכאורה הוה ליה למימר שישבו האחוזה לבעליו. רק הפירוש שישבו כל איש ישראל לשורשו. וזכה כל אחד בחלק שיש בו בהתורה שעל זה מבקשין⁹ ותן חלקנו בתורתך וזה התשובה עלמא דחירות ולא לחנם כתיב (שם ט) תעבירו שופר. רק שהיה מתעורר שופר של מתן תורה. ובהר סיני נתן לנו הקב"ה שנוכה מצד עצמינו לעורר תמיד הארת היום של מתן תורה בכל יובל. לכן היובל תלוי בכלל ישראל כמו שכתוב (שם ט) לכל יושביה כשכל יושביה עליה¹⁰. כי בפנימיות יכול גם כל פרט למצוא הארה השייך אליו. שלכן ספירה מפסח לשבועות נוהג בכל יחיד. אבל בכללות בני ישראל עוררו הארת התורה גם בחיצוניות הבריאה כנ"ל. ואפשר על ידי מצות ספירת העומר

ותניא, רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפלין שבראש (ברכות ו ע"א).
 5 אבות פ"ד מ"ב.
 6 רש"י בראשית א, א ר"ה בראשית.
 7 אור החיים במדבר כג, כב ד"ה ונראה.
 8 "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ה, כג).
 9 תפילת עמידה, ידו רצון.

בכוונה מתקנין החטא של ביטול שמיטין ויובלות. לכן מבקשין¹¹ הרחמן יחזיר לנו עבודת בית המקדש כשיהיה ניתן החטא של שמיטין ויובלות:
והנה כתיב (ישעיה מט, א) עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. וכתוב בוזהר הקדוש¹² על זה שצריך איש ישראל לעבוד להבורא יתברך בבחינת עבד וכן. והם ב' העניינים הנ"ל עושי דברו. לשמוע בקול דברו (תהלים קג, ב). עושי לשון כפיה שצריך האדם לכוף עצמו לעשות רצון ה' יתברך כמו העבד שעושה גם שלא לרצונו ועל ידי זה זוכה אחר כך לשמוע ואז עושה בשמחה ובאהבה כבן. וזהו שכתוב עבדי אתה. אחר כך אשר בך אתפאר. והתפארת הוא כשהעובד שש ושמה בעבודת אדוניו. והאמת כי הוא הבטחה לעתיד שכפי היגיעה בעולם הזה מתקיים אחר כך אשר בך אתפאר. וכמו כן כפי העבודה בימי המעשה מתקיים התפארת בשבת קודש. אכן הוא גם בכל יום והוא בחינת תפלה ותורה. ותפילין של יד וקשרתם כו' (דברים ה, ח) ותפילין של ראש והיו לטוטפות (שם) בחינת התפארת כנ"ל. ומקודם הכל כתיב (תהלים קג, ב) גבורי כח הוא בחינת סוד מרע גבור הכובש את יצרו¹³. וכמו כן כלל ישראל על ידי הגלות שהיו במצרים ועמדו באמונתם ונקראו גבורי כח על ידי זה נתעלו מדרגה אחר מדרגה. עושי דברו אחר כך לשמוע בקול דברו כנ"ל:
וכתיב (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי ה'. דאיתא בוזהר הקדוש¹⁴ מאן זכפית באחרא אין יכול לקבל עליו עול מלכות שמים. אכן בני ישראל הם לעולם עבדי ה'. וזה שמצוים לזכור תמיד

10 "משגלו שבת ראובן ושבת גר וחצי שבת המנשה בטלו יובלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן" (ערכין לב ע"ב).
 11 ידו רצון הנאמר אחר ספירת העומר.
 12 וזהר ח"ג, קיא ע"ב - רעיא מהדימנא, עיין שנת תרל"ב הערה 7.
 13 אבות פ"ד מ"א.
 14 וזהר ח"ג, קח ע"א.

יציאת מצרים¹⁵ כי ביציאת מצרים יצאנו מבית עבדים היינו שלעולם לא נתבטל מבני ישראל בחינת עבדי ה'. ואיתא במדרש¹⁶ כל מקום דכתיב לי הוא בלי הפסק והכא כתיב לי בני ישראל עבדים. והגלות והירידות לבני ישראל הם רק בבחינת בני. אבל העבודות אי אפשר להסיר מאתנו כמו שכתוב (שם ט) לא ימכרו ממכרת עבד¹⁷. וכתיב ג' פעמים בפרשה זו עבדי. כי לי בני ישראל עבדים. עבדי הם¹⁸. על ג' הגליות שאחר יציאת מצרים שבכלם לא הוטר מאתנו בחינת עבדי ה' כנ"ל. ואיתא במשנה¹⁹ המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות כו' אם כן נראה שבכא איש ישראל לקבל עול תורה בעודנו תחת יד עול מלכות מטעם הנ"ל. וזה הכח ניתן לנו ביציאת מצרים. והיא ההתחלה שעל ידי שמקבלין העול זוכין אחר כך להיות בן חורין שמעבירין ממנו עול מלכות. היינו כשבאין לבחינת בני כנ"ל. לשמוע בקול דברו (תהלים קג, ב). ועל ב' ענינים אלו ניתן לנו ב' אותות ברית מילה והתפילין. ובשבת מילה ושבת²⁰. מילה בחינת בן. בריתך שחתמת בבשרנו²¹ שאין עושין כזאת לעבד רק לבן. ותפילין ושבת בחינת עבדי ה'. אכן יש גם בתפילין בחינת בן גם כן. וכן בשבת קודש זכור ושמור. ויש לדייק בפסוק כפל הלשון לי בני ישראל עבדים עבדי הם. ויש לומר על פי המשנה²² אל תהיו כעבדים המשמשים על מנת לקבל פרס. והוה שכתוב עבדי הם לשם שמים לא על מנת לקבל פרס. ולכן זוכין אחר כך ליכנס לבחינת בני כו' שכתוב במדרש²³ על פסוק (משלי יו,

15 ברכות פ"א מ"ה.
 16 ספרי בהעלותך, צב.
 17 עיין שנת תרמ"א הערה 11.
 18 עיין תרמ"ב ד"ה ג' פעמים.
 19 אבות פ"ג מ"ה.
 20 חיקוי וקדמה, ב ע"א-ע"ב.
 21 ברכת המזון, ברכת הארץ.
 22 אבות פ"א מ"ג.
 23 "עבר משכיל ימשול בן מבין אדם יחלק חזקה, עבר משכיל זה אליעזר, ומה השכלתו, אמר כבר קללתו של

א עבד משכיל ימשול בן מבין. ובגלות שאין זוכין לבחינת בני תמיד. מכל מקום נקרא עבד משכיל כי כל העולם ומלואו הם עבדים לה'. אבל בני ישראל מיוחדים להיות נקראים²⁴ עבדי אתה כנ"ל:

[תרמ"ד]

בענין השמיטין ויובלות דכתיב (ויקרא כה, א) בהר סיני בו'. כי כל ענין השבייתה היא ביטול הטבע שקרבנו ה' יתברך לפני הר סיני היינו שנתעלו בני ישראל להיות כמלאכים¹. והגם כי נאמר² אכן באדם כו' עם כל זה נשאר הדביקות לזמנים. שיש בכח בני ישראל לצאת מן הטבע. וזה אות השבת ביטול המלאכה. ובשמיטה היה כל השנה שבייתה הכל כנ"ל שלא להיות טבועים תחת ההרגל והטבע רק לידע שכל עולם הזה הוא טפל ופרודור לטרקלין³ והנייחא של איש ישראל היא בעת השבייתה ממעשים של הטבע שזה עיקר חיות איש הישראלי. לכן היה תמיד שינוי זמנים בשמיטה. ובזיבול עוד יותר יציאה מן הסדר שכל הנחלות חוזרין. ולאשר כי אין יכולים לצאת לגמרי מהטבע היה המצוה על ידי וספרת לך שבע שבתות שנים (ויקרא כה, ז). פירוש על ידי הספירה נמשך כל המספר אל תכלית המכוון ונמשכו הו' שנים אחר השמיטה והו' שמיטות אחר היובל. ובכח זה יש הארה משמיטה ויובל לכל השנים וזה דרך התורה בכל מקום שיהיה אחיזה בהשורש להמשיך חיות מהשורש לכל ההתפשטות. וכן ימי הספירה מפסח עד שבועות דכתיב (שם כג, טו) ד' שבתות תמימות

איתו האיש בידו שמת יבוא כוש אחד או סרבר אחד וישתעבד בו מטוב לי להשתעבד בבית הוה ולא בבית אחר, ימשול בן מבין זה יצחק שבייש את כל עובדי סוכים בשעה שעקע על גבי המזבח. ובתוך אותם יחלק נחלה בתוך ישראל. מה אלו מבזיקין זכות אבות אף זה מוזכר זכות אבות" (בר"ד ס, ב).
 24 עיין וזהר ח"ג, קצה ע"ב, עיין שנת תרמ"ב הערה 1.
 1 שמודי לב, א.
 2 אבות פ"ד מט"ז.

בעזרת מפרשיות בהר ובחקתי

[תרמ"ה]

ענין שמיטין ויובלות להר סיני. כתבנו כמה פעמים² על פי המדרש³ גבורי כח (תהלים קג, ב) בשומרי שביעית הכתוב מדבר. אגב נבאר דברי הגמרא⁴ כתפוח בעצי היער (שה"ש ב, ג) למה נמשלו לתפוח מה תפוח פרוי קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה. ומקשין⁵ הא הקב"ה נמשל לתפוח בפסוק. אכן על פי מדרש הנ"ל גבורי כח הם שומרי שביעית. ומסיים עושי דברו על הקדמת נעשה לנשמע. יתכן לפרש כי הקב"ה נהג עמנו מדה במדה וכשם שבני ישראל קדמו נעשה כן הקדים להם הקב"ה התורה בעבור שעלה לפניו יתברך נחת רוח במעשים שיעשו בני ישראל אחר כך ויהיו שומרי שביעית ויובלות. וזהו שכתוב (ויקרא בה, א) בהר סיני שכל נתינת התורה סוף מעשה במחשבה תחילה על ידי ושבתה הארץ שבת לה⁶ (ויקרא כה, ב). וזה עצמו ענין שהקדימו נעשה לנשמע שהעלו לפניו יתברך נחת רוח עמה שיעשו אחר כך. וזה שרמזו חז"ל⁷ מי גילה לבני רז זה. פירוש כשראה הקב"ה מה שיעשו אחר כך על ידי שהיה התשוקה בנפשות בני ישראל לקיים המצות. לכן אמר הקב"ה שבהתעוררות בני ישראל למטה נעשה התעוררות למעלה. ונמצא לפי זה עיקר כתפוח קאי על הקב"ה שכן הוא הנהגתו יתברך שכולל עבר ועתיד. רק שבני ישראל נמשכו אחר מדרגה זו. והקדוש ברוך הוא וברוך שמו אין סוף

1 ספרא בהר א, א.
 2 תרל"ח ד"ה 'ושבתה הארץ'; תרמ"א ד"ה 'במדרש'.
 3 ויקד א, א.
 4 שבת פח ע"א.
 5 תוספות שבת פח ע"א ד"ה 'פרי'.

3 אבות פ"ג מ"ה.
 4 זוהר ח"ג קח ע"א.
 5 עיין לקמן תרמיט ר"ה 'כי לי בני ישראל עבדים'; תרמ"ב ד"ה 'ע' פעמים; תרמ"ג זכתיב.
 6 ספרא בהר ו, ז.

15

למדותיו רק שמתנהג עם כל אחד לפי הבנה שלו. והנה עיקר מצות השמיטין ויובלות. הוא הביטול אליו יתברך. כמו שכתוב ושבתה הארץ ביטול אל השורש הוא בחינת השבת כמו שכתוב (שמות טו, כט) אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. וכמו שיש בחינת שבת בנפש. כן בעולם כאשר היו בני ישראל במקומם. כמו שכתוב כל יושביה עליה היה נוהג שמיטין ויובלות והיו מעלין ומתרוממין הכל להשורש. ובוזוהר חדש⁷ פירשו להנחיל אוהבי י"ש (משלי ח, כא) ראשי תיבות יובלות שמיטין עי"ש. והוא מאמר חז"ל⁸ תלמידיו של אברהם אבינו ע"ה אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא כדכתיב להנחיל כו' ונראה דהמשנה מרמז ליישב קושיית ר' אלעזר שם בזהר⁹ אי אוהבי הוא אברהם אבינו ע"ה הא יצא ממנו ישמעאל. ומיישב דרך הבוחרים בדרכיהם ותלמודיהם¹⁰ יורשין נחלה זאת כנ"ל. פירוש שהקב"ה נתן ארץ ישראל לנו לנחלה כדי לקיים ושבתה הארץ שבת לה. דכן לשון הכתוב (ויקרא בה, ב) כי תבאו אל הארץ כו' ושבתה כו'. פירוש שכל ביאתכם לארץ יהיה על כוונה זו והקנה הקב"ה לנו ארץ ישראל כדי להקנותה אליו. וכמו שכתוב בספרים הקדושים¹⁰ כמו שהקב"ה ברא יש מאין כן צריכין בני ישראל לחזור היש להאין וזהו עצמו קיום היש בזה הביטול של היש. וזה הרמז להנחיל אוהבי

6 'משגלו שבת ראובן ושבת גר וחצי שבת המנשה בטלו יובלות, שנאמר 'וקראתם דרוך בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן' (עריבין לב ע"ב).
 7 אמר רבי שמעון, להנחיל אוהבי יש, מאי יש, דא רוא דיובל ושמיטה, דלא מסר יתהון קב"ה לשאר עמין, אלא לעמא קדישא, ובשעתא דישאל נטרין שתא דשמיטה כדקא יאת, נשמתהון דצדיקא משתעשען בגנתא דערן, ויתהדרו דתתין, ועלייהו אתמר 'וקי ה' יחליפו כח' (זוהר חדש בהר, מט ע"ב).
 8 אבות פ"ה מ"ט.
 9 אולי צ"ל 'ותלמודיהם'.
 10 עיין דגל מחנה אפרים ואת הברכה, ד"ה 'ולכל המורא'; נועם אלימלך תרומה, ד"ה 'אמתים וחצי ארכו'; באר מים חיים גח, ד"ה 'עשה לך תיבת עצי גפר'; ע"ע פנחס תרמ"ג ד"ה 'בפרשת הקרבנות'; ראש השנה תרמ"ב ד"ה 'עשרת ימי תשובה'.

11 בחוקתי תרל"ח ד"ה 'במדרש'; שם תרל"ז ד"ה 'במדרש'.
 12 זוהר ח"ג, קיא ע"ב-ק"ב ע"א - דע"א מהימנא.
 13 'זאת מצותי תשמרו ועשייתם אותם' א"ר חמא ברבי חנינא אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאלו אתם עשייתם אותם ועשייתם אתם א"ר חנינא בר פפי אמר להם אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאלו עשייתם עצמכם ועשייתם אותם, תני ד' היא הלמד לעשות לא הלמד שלא לעשות הלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא א"ר יוחנן הלמד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שליתו על פניו ולא יצא לאייר העולם אמר ר' אורא הלמד על מנת לעשות זוכה להקביל רוח הקודש מה טעם למען תשמוד לעשות בכל הכתוב בו כי אז תצליח דרכך ואז תשכיל ואין תשכיל אלא רוח הקודש ברא 'משכיל לאיתן האורוד' (ויקד"ל זה, ז).
 14 זוהר ח"א, קעד ע"ב.
 15 במ"ד יר, יא.

מהר"ם שיק

ר' עובדיה מברטנורא

במשנה ט. היה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם. ונראה שגם זה היה מדה כנגד מדה, שהנה ה' כאשר נראה את האדם נתן אותו על הארץ שירדה נגמתי הים וצמית השדה, ואין לך מיה שיכולה להזיק את האדם ורק האדם משחית דרכו ומדמה עצמו לחיה, שמוחר האדם מן הבהמה הוא הלשון, שגם הבהמה חמיה כמו האדם רק שהאדם מדבר ואין לבהמה לשון לדבר, וכמו שמפרט התרגום [בראשית ג ג] "רוח ממללא" ואימתי הוא זה לחשיבות לו דוקא כשהוא משמר את לשונו ואינו מדבר הבלים ודבריו המה קדושים אז הוא לו לחשיבות ונחשב הוא מן החיה ואין החיה יכולה להזיקו, אבל אם הוא אינו משמר את לשונו ואדרבה מטמא שפתו בשבועת שוא ולחלל שם שמים אז לא די שאין לו הדבור לחשיבות אלא אדרבה הוא לגריעותו, וכמו שנאמר [תהלים מט כא] גמשל בבהמות נדמו, ולכן נקראו אומות העולם שאין מקדשים לשונם עם הדומה לחמור [יבמות סב ע"א], אבל אם הוא מגרע לשונו אזי יש לבהמה חשיבות עליו, על כן היה בל לעולם כיון שהוא מיה ואדרבה היא חשובה ממנו, וא"כ האדם מגרע את מין הבהמה ולכן נראה היה ונוטלת משלומין ממנו והוא שפיר מדה כנגד מדה ודו"ק.

ז היה רעה באה לעולם על שבועת שוא, ועל חלול השם. גלות באה לעולם על עובדי עבודה זרה, ועל גלוי עריות, ועל שפיכת דמים, ועל השמטת הארץ. בארבעה פרקים הדבר מתרבה. ברביעית, ובשביעית, ובמוצאי שביעית, ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה. ברביעית, מפני מעשר עני שבשלישית. בשביעית, מפני מעשר עני שבששית. ובמוצאי שביעית מפני פירות שביעית. ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה, מפני גזל מתנות עניים.

הוא לו לחשיבות ונחשב הוא מן החיה ואין החיה יכולה להזיקו, אבל אם הוא אינו משמר את לשונו ואדרבה מטמא שפתו בשבועת שוא ולחלל שם שמים אז לא די שאין לו הדבור לחשיבות אלא אדרבה הוא לגריעותו, וכמו שנאמר [תהלים מט כא] גמשל בבהמות נדמו, ולכן נקראו אומות העולם שאין מקדשים לשונם עם הדומה לחמור [יבמות סב ע"א], אבל אם הוא מגרע לשונו אזי יש לבהמה חשיבות עליו, על כן היה בל לעולם כיון שהוא מיה ואדרבה היא חשובה ממנו, וא"כ האדם מגרע את מין הבהמה ולכן נראה היה ונוטלת משלומין ממנו והוא שפיר מדה כנגד מדה ודו"ק.

שם. גלות בא לעולם וכו' ועל שמיטת הארץ. נראה שכל זה הוא מדה כנגד מדה, שאף שכבר כתבתי במשנה דלעיל שעל שמאסף פירות שביעית וסובר שחי לעולם לכן דבר נא, כל זה על אסיפת פירות, אבל על השמטת קרקע כבר פירשו המפרשים טעם הדבר שצריך להשמט קרקע, משום שיהיה כל ישראל מאמינים שלא להם הארץ, כי לה' הארץ ומלוואה והשמים וכל אשר עליהם ורק את הארץ נתן לבני אדם, וכיון שכן צוה ה' שבשנה אחת אסור לחרוש ולקצור ולה' הארץ בשנה ההיא ונתנה לעניים, ואות ומופת על זה הוא כבוש הארץ שלא נחרב ולא נחנית כבשנו את ה' א"ל מלכים כי אם ננסים ונפלאות, מזה יכולים לנו להבחין שלא כח ידנו כבש לנו את הארץ אלא לה' הוא ונרצונו נטלה ממנו. וענין שביעית גופא מורה לנו על כל זה שצריך להאמין שה' יצוה את ברכתו על שלש שנים, ובודאי אם יאמין שלח' הארץ בקל יאמין שהוא יכול לזות לארץ שחויא לשלש שנים וממילא יקיים מצות שמיטה, אבל אם אינו מאמין שלח' הארץ לא יאמין ג"כ שה' יצוה ברכתו לשלש שנים וממילא אינו מקיים מצות שמיטה.

ז היה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חלול השם. ונראה שגם זה היה מדה כנגד מדה, שהנה ה' כאשר נראה את האדם נתן אותו על הארץ שירדה נגמתי הים וצמית השדה, ואין לך מיה שיכולה להזיק את האדם ורק האדם משחית דרכו ומדמה עצמו לחיה, שמוחר האדם מן הבהמה הוא הלשון, שגם הבהמה חמיה כמו האדם רק שהאדם מדבר ואין לבהמה לשון לדבר, וכמו שמפרט התרגום [בראשית ג ג] "רוח ממללא" ואימתי הוא זה לחשיבות לו דוקא כשהוא משמר את לשונו ואינו מדבר הבלים ודבריו המה קדושים אז הוא לו לחשיבות ונחשב הוא מן החיה ואין החיה יכולה להזיקו, אבל אם הוא אינו משמר את לשונו ואדרבה מטמא שפתו בשבועת שוא ולחלל שם שמים אז לא די שאין לו הדבור לחשיבות אלא אדרבה הוא לגריעותו, וכמו שנאמר [תהלים מט כא] גמשל בבהמות נדמו, ולכן נקראו אומות העולם שאין מקדשים לשונם עם הדומה לחמור [יבמות סב ע"א], אבל אם הוא מגרע לשונו אזי יש לבהמה חשיבות עליו, על כן היה בל לעולם כיון שהוא מיה ואדרבה היא חשובה ממנו, וא"כ האדם מגרע את מין הבהמה ולכן נראה היה ונוטלת משלומין ממנו והוא שפיר מדה כנגד מדה ודו"ק.

ועתה ראה כמה גדול עברת גזל מתנת עניים שקשה ממעשר לוי ומתרומת כהן, ועל כן יוהר כל אדם על מתנת עניים ופדה חטאו בנדקה. ונלמוד משחי משניות אלו רמזי ה' המרובים שאינו מעניש רק מדה כנגד מדה, למען שנוכל להבין טעמא מאי בא זה העונש ונוכל לשוה אל ה' בכל לבבנו, וה' יסלח לכל ישראל ומצווארים דברי המשנה ודו"ק.

י שדי ש מהנה אזה לדי מדת נהנה והו מדת קד לכלות הר שהימה ול שדי שדי הארץ. ש חוה יסובה יודע קרל (כ) וסווא לשון עם מקום שו הארץ אז להבדיל שדי ש מהנה אז והוא אינו

א הכי בהפסדו בשבדו. חוזר ומת מקולקלים הקשה לכ לרצות, י המרובה דג

שדי ש [מ] חכמה לה היום נוט טובה מזו ורעות נא המורת ס דבר אחר

משנה אבל נראה הרעים ו להחגבר כאשר היו כי ע"י ה

מסכת

פרק חמישי

אבות

קמ

ר' עובדיה מברפונרה

מהר"ם שיק

שלא נמסרו לבית דין. שלא עשו כן דין מורה: ועל פירות שביעית. שעושים בהן סמורה ואין נוהגין בהן קדושת שביעית: ענוי הדין. שידועים להיכן הדין נוטה ומעבדין ואין פוסקין אותו: עוות הדין. לזכות אם המייב,

משנה ח. שבעה מיני פורעניות וכו' רעב של כליה בא. ונראה דהמשנה אחי לאשמעינן טובת הקב"ה, שגם בעת שמעושים מעניש מדה כנגד מדה, וזה טובה גדולה מאד שעי"ז מכיר האדם על איזו עברה בא

ולחייב את הזכאי: ועל המורים בתורה שלא כהלכה. לאסור את המומר ולהמיר את האסור:

דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין, ועל פירות שביעית. חרב באה לעולם על ענוי הדין, ועל עוות הדין, ועל המורים בתורה שלא כהלכה.

העונש וחזר בחשונה. וכמו שפירש הש"ס הקדוש* הפסוק [מהלים סג יג] ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו היינו שמה' הוא חסד גדול שמשלם

ומעניש לעוברי רצונו כמעשיהם היינו מדה כנגד מדה, ועי"ז מטיב על לבו ומתפרט על חטאו ועושה חשונה. וכמו דאיתא ג"כ בגמ' [ברכות ה ע"א] "אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפספש במעשיו, שפפש ולא מנא יתלה בכטול מורה", אלמלא שכל כונת עונש ה' שיחזור האדם בחשונה שלמה ולכן מעניש מדה כנגד מדה.

וז"ה שקמ"ל ג"כ המשנה, שאף שיש שבעה מיני פורעניות מ"מ כל פורעניות מכוון כנגד חטאו. והחמיל במעשה, ומשום שע"י מעשר זרעה בא לעולם וכמו שאמרו [מלאכי ג י] בחנוניי נא בזאת אם לא אפתח לכם ארובות השמים, וג"כ אמרו [פסעים ט ע"א] "עשר בשביל שתחששו", וזה היה שכן מדה כנגד מדה שכוון שרואה ה' שהוא מרחם על עניים ממילא הקב"ה מרחם עליו ומנכרכו בעושר והון רב, וכן נמי ההיפך אם אינו מעשר ממילא אינו מרחם על עניים גם הקב"ה אינו מרחם עליו וצ"ל רעב לעולם. וכן חלה, היא לכהנים שאין להם חלק ונחלה, וזוהי הקב"ה להחזיק אותם ע"י החלה, וכיון שאינו מרחם על הכהנים אם כן רעב בא לעולם. ועל שמעשר ניתן דוקא אחר שנתמרת בכרי וכבר נעשה ונגמר כל מלאכתו ויכול כבר להנות ממנו. לכן בא רעב של מהומה, דהיינו שהארץ יוציא פירות ויגמרו ויחשלו ויבאו גייסות ויטלו מהם. ותלה שנטלה מעיסה כשעדיין לא נגמר הפת, לכן בא רעב של כליה היינו השמים כנצול והארץ כמחושטת ולא יביא הארץ יבולה כלל. וא"כ אין העונש גדול כל כך, שיותר ימרה לאדם אם רואה שנתכלה ונגמרה החבואה וגייסות נוטלים אותה, מאם שלא נגמר כלל. ומזה אנו רואים שעברה מעשר גדולה מעברת חלה, והעולם אף שנותנים חלה משום שהוא דבר מועט אבל על מעשר אין העולם נוהר כלל, ופוטרים עגמם בדבר מועט או שלא נותנים כלל, שפוטרים שאינו נוהג כלל בזה"ו, ואין משימים על לבם גדול עונשם, ועונש שהוא גדול מנשוא, ומי יתן והיו דברי מעוררים שזיהרו גם על מעשר, ויזכרם ה' בעושר ונכסים.

שם. דבר בא לעולם וכו' ועל פירות שביעית. הנה הראשון שאמר התנא מובן, שכוון שעונש עונם נאמרה בחורה על מיתה בדי אדם לכן דבר בא לעולם, וידעו הכל שה' עושה דין על אותן עברות שעונשם מיתה בדי אדם ולא נמסרו לבית דין, דמדה כנגד מדה וחזרו בחשונה וזה מובן. אבל על פירות שביעית קשה לכאורה, למה בא דבר ומאי מדה כנגד מדה הוא זה. ונראה שהנה ה' אמר והבטיח ה' שאם יפסקו פירות שביעית מ"מ יהיה לו מה יאכל גם בשנה השמינית, כי בשנה הששית חשעה הארץ על שלש שנים, וזה שלא הפקיר פירות שביעית שלו ואספסוף חוץ בינו ואינו מאמין בהבטחת ה' וממירא פן לא יהי לו מה יאכל בשנה השביעית, וזה השוטה מאסף לעצמו פירות ואינו יודע אם ימיה והלא מות וחיים ביד ה' ומאן דיהיב חי הוא יהיב ג"כ מוונותיו של אדם [ראה תענית ח' ע"ב], ואיש הזה שאינו בוטח בה' שיתן לו מוונותיו א"כ מראה לו ה' שגם חיים אין לו, וזאת זה אין יכול לאסף לו בשנה הששית והשביעית על שנה הבאה, ולכן שפיר הוה מדה כנגד מדה, שעל עברה פירות שביעית דהיינו מי שאסף פירות שביעית הבימה הקב"ה מאספו אל ביתו, ומחויב להנות פירותיו שאסף לעצמו לאתרים, להודיע שהחיים והמוונות של אדם הם בידיו של הקב"ה, ושפיר בא על פירות שביעית דבר.

שם. חרב בא לעולם וכו'. הנה בודאי הוה מדה כנגד מדה שאם מורה בחורה שלא כהלכה שחרב בא לעולם, שכבר אמר בפ"א [מ"ב] שעל החורה העולם עומד, וכבר כתבתי [שם] שזה דוקא על מי שלומדה באמת לאמתה של חורה ועל זה עומד העולם, וא"כ מי שמורה שלא כהלכה מנענע עמוד העולם ממילא שבה חרב לעולם שמכלה את העולם, וכן נמי על ענוי הדין ועל עוות הדין, שגם כן אמרינן בנזק פ"א [מ"ח] שדין הוא אחד ממקיימי העולם, וכבר כתבתי גם שם שלכן הקדים אמת לדין ולשלוט, להודיע שראש וראשון לדין הוא קודם לדין ולשלוט, ולכן מי שמענה את הדין עוקר קיום העולם, וגם על זה חרב בא לעולם לכלות העולם כיון שנתענע קיום העולם, והוה שפיר גם זה מדה כנגד מדה. וכן נמי במשנה דלהלן רצה לאשמעינן שעונשי ה' המה מדה כנגד מדה ודו"ק.

אן, כך אדם גולם: אינו נצטו כאלעזר עליהם משה אינו נכנס וביירו. שלא נמדבר יצ"ו מחינו לי עד זר להדיוט: חשיב. כדי כהלכה וכן זר (איזו לו זמן): שואף ידבר. לדבר כחן, והכי שואל כענין ענין שהם הרב משיב זאל החלמדי מביא לרב ה. על דרך רב (שבת דף חא א) אמרתי. ון: אדם שראו זר לו ואומר זר לו משה דאשונה כי הראשונה כי מעבדון את ה' אם פוסק זומי ומאינו השלוט לו, ומר זה אנו הנאן והיא על האמת. ו, וכן מנינו צעח נקדשי ייטב בעיניו וי ושכחתי: הם בגולם: כך העשר בולין לאסוף ק' כחמושה:

א ידעמי על ו היא טובה ו: שחבור זה

* ב"לקוט אליעזר" על מהלים שם, הביא לפרש קן בשם האלשיך.

ביתך. צריך להבין דהול"ל להביא ברכה אל ביתך. נ"ל שהזהיר שלא ישלח החלה ע"י שליח ליד כהן אלא בעצמו יתן אותה כי מצוה בו יותר מבשלוחו, וע"י זה הברכה שתבוא לו בשכר החלה ותרומה תהיה מיד ה', כמו שאמרו חז"ל [נ"מ פ:] מים שנתן ע"י שליח נתן ה' לבניו ע"י שליח, ולחם שנתן בעצמו נתן ה' בעצמו לבניו. והנה ידוע כי הבא מיד ה' בלי אמצעי אין לו הפסק, כדכתיב [מסלס קל], נ כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד

העולם. ולכן אמר נתנו לכהן בעצמכם להניח ברכה אל בתיכם, שע"י זה תגרמו שתניחו הברכה אל בתיכם ולא תזו מבתיכם עדי עד, ותניחו אותה לבניכם אחריכם וכהנ"ל. ויש לרמו שהמצוה שהאשה תפריש החלה ותברך והבעל יקיים מצות נתינה. וז"כ ראשית עריסותכם נתנו לכהן, להניח ברכה, היינו הברכה שמברכים על ההפרשה הניחו אל בתיכם, ביתו זו אשתו כדברי חז"ל בכמה מקומות וק"ל:

פרשת בהר

בְּהַר סיני לאמור. ברש"י, מה ענין שמיטה אצל הר סיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה בסיני כך וכו'. וצריך ביאור, ושמעתי משמיה דאבא מאוה"ג זצ"ל כי ע"י שמיטה נראה לעין כל כי התורה מן השמים ולא משה מעצמו אמרה, כי אין אפשר שיבטיח ועשת התבואה לשלש השנים שהוא שלא בטבע, אלא ודאי שהתורה מן השמים היא, אלו דבריו בקיצור וש"י [עין מס"מ עה"מ ד"ה מה ענין]. ולענ"ד נראה כי ע"י שמיטה יכניע האדם לבו ולא יאמר כחי ועוצם ידי עשו לי החיל הזה, כי רואה עין בעין שהכל מן השמים וביד השי"ת הוא, וע"י זה ימצא עצמו מחויב להיות נכנע לפניו ית"ש ולשמור מצותיו חוקיו ומשפטיו. וז"ש מה שמיטה נאמרה מסיני כך כל התורה נאמרה מסיני, כי שמיטה היא יסוד האמונה והבטחון, ודבר זה מעוררו לזכות עצמו, כי הכל תלוי ברצונו ית"ש. ויש להוסיף כי התורה ניתנה בסיני שהוא ההר הקטן להורות נתן שלא יגבה לב האדם, כי ה' שוכן את דכא, וזה כלל גדול בתורה שאל

יתגאה האדם, וע"י שמיטה יכנע לבבו, וזה הכונה שמיטה נאמרה מסיני, כך כל התורה וק"ל:

וְעַד"ו אמרתי לפרש מה דאמרו ז"ל [עין פנעמ 1]. בשביל גסי הרוח גשמים נעצרים, כי מי שמאמין בהשגחת ה' בתחתונים לא יתגאה, כי ילמוד מה' מרת ענוה כי רם ה' ושפל יראה, וגם לא יתגאה בעושרו נגד העני, כי לא בכחו ועוצם ידו עשה לו כל החיל הזה, כדכתיב [וימיה ט, ט] אל יתהלל עשיר וכו' כי אני ה' עושה חסר וכו', ומי שמתגאה נראה ככופר בהשגחת הבורא, ולכן אמרו [עין סוטה ד:] כל המתגאה כאלו עובד ע"ז כנ"ל, וכשעוצר ה' הגשמים בעיניו יראה ובלבבו יבין כי הכל ביד ה', ולחנם טרחתו ויגיעו בשעת חרישה וזריעה, וכל טרחתו ללא הועיל ומפסיד מה שהיה לו, ע"י זה יראה כי הכל ביד ה' ויכנע לבבו כל יתגאה עוד. ולכן בשביל גסי רוח גשמים נעצרים. וי"ל שמשו"ה אמרו [פנעמ 3] מזכירין גבורת הגשמים, כי ע"י הגשמים נראה גבורת ה', כי הכל בידו

והכל נעשה ע"י ורצונו והכל בגבורתו, כנ"ל נכון: L

בְּהַר סיני לאמור. ברש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני וכו'. הקושיה ידועה, הא בוודאי כל התורה נאמרה בהר סיני ולמה פרט כאן בהר סיני. נראה כי מצוה זו שורש ויסוד כל המצות, וכותב פה שנאמרה בסיני ובכללה כל המצות. וצריך להבין איך היא שורש האמונה ויסוד המצות. ונ"ל דבטעם שמיטה כתב הרמב"ם במורה שלו [פ"ג פק ל"ט] כדי שתשבות הארץ ולא יחלש כחה לגמרי. ודחו טעם זה, כי הלא דרך הארץ לא כן הוא, אלא שזורע שנה ומוביר שנה וכו', והתורה ציותה לעבוד שש שנים זה אחר זה, וע"כ טעם זה ליתא, כי זהו הפירוש מה שאמרה ושבתה הארץ שבת לה, שלא ישבות לטובת הארץ כמ"ש הרמב"ם, רק לשם ה', כנ"ל: L

וְהַנְּה המפרשים כתבו טעם אחר לשמיטה, להורות לנו כי לר' הארץ, ואל ידמה האדם כי בכחו ועוצם ידו הגדיל בארץ, לכן ציוה ה' נגד הטבע כי שש שנים בזה אחר זה יזרעו ויקצרו, ובשנה השביעית תשמטנה, ומה שצמח בשנה השישית יהיה די גם לשביעית ולפעמים לשלש השנים, אף שהוכחשה הארץ שש שנים רצופים, ומזה נראה השגחת ה' שעניי ה' דורש אותה תמיד וכו', ויבטח אדם תמיד בה' ואל יאמר מה נאכל מחור. והנה האמונה והבטחון הוא יסוד מוסד לכל התורה, כי ע"י שמירת השבת מבטל ממלאכתו ומהיכן יהיה לו לאכול וגם ע"י איסור רבית ממונו מונח ואינו מרויח בו, וגם אין ישב האדם לעסוק בתורה אם אין לו מה לאכול ולפרנס עצמו, ורק הבטחון בה' הוא לו למגן תמיד שלא יפסיד מכת המצוה, והוא ית"ש אמר ויעשה ויושיעו. ואין לך דבר הנראה לעינים מופת חותך על כל זה משנת השמיטה

כמ"ש לעיל, ולכן כתיב בהר סיני כי מצוה זו שורש ויסוד לקיום כל המצות ולימוד התורה וק"ל:

עַד נ"ל דברי רש"י מה ענין שמיטה אצל הר סיני וכו', ואקדים לפרש הא דאיתא בש"ס שבת [לג]. שבא גר להלל ואמר גירני על מנת שאקיים כל התורה על רגל אחת, ואמר לו מאי דסני לך לחברך וכו'. ועיין פירושו רש"י ומהרש"א. וי"ל שאלת הגר ע"פ מה שכתבו המפרשים הא דלא ניתנה התורה עד הר סיני, משום שהיו אז באגודה אחת כאיש אחד, כדכתיב [טמוט יט, ט] ויחן שם ישראל וכו', ומקודם שנעשו כאיש אחד לא היה אפשר לקבל התורה, והאין יקיימו כל אחד מישראל תרי"ג מצות, שבהם מצות השייכות רק בכהנים, ומצות שהם בישראל ולא בכהן, וכדומה דברים הרבה, ואי אפשר שיקיים איש אחר כל המצוה עליו, אבל אם כל ישראל באגודה אחת ואיש את אחיו אוהב כנפשו, אז מתקיימת התורה בכללה בכל ישראל יחד, וכאלו עושה כל אחד הכל עכ"ד. ולפי"ז הכל תלוי במצות ואהבת לרעך כמוך, דאם אוהבים זה את זה וחביב חברו עליו כגופו, אז יש לו חלק בעשית חברו ממצות השם. ויש לפרש הא דאמר ר"ע [פיוטלמי מדיס ט, ז] ואהבת לרעך וכו' זה כלל גדול בתורה, דהיינו זה כלל גדול לקיים התורה, דלולי זה אי אפשר שתתקיים התורה ע"י שום אחד מישראל, אלא ע"י ואהבת לרעך וכו'.

וְיָל כי הגר הזה חשקה נפשו לדבק בישראל ולכנוס תחת כנפי השכינה ולקיים כל מצות ה' והבין כי זה אי אפשר לכל האדם, ובפרט כי הוא היה בגוינותו כמה שנים, והאין יקיים מעתה כל התורה, לכן אמר למדני שאקיים כל התורה על רגל אחת, שיאמר לו דבר יסוד אשר נכללו בו

ישן: אב והארץ לא תמכר לצמתת פי לי הארץ פיגרים ותושבים אתם עמדי: כי ובכל ארץ אחוזתכם גאלה תתנו לארץ: ס רביעי כה פי ימוך אחיד

תיביון עתיקא: כג וארעא לא תנדבו לחיפיון ארי דילי ארעא ארי דירין ותוקבין אתון קרמי: כד ובכל ארעא אחסנתכון פרקנא תתגון לארעא: כה ארי

לקמ בהיר

רשי

סא לפי שהטענה והשאלה הינה על פתם שמיטה שהוא דבר תמידי בכל י' שנים, אבל על פתם אחת בתמיטת שנה לא יטענו ולא ישאלו, לזה גם המירון בא על פתם שמיטה (ג"א): סב נראה דעת רבינו שאזהרה זו הוא ללוקח, הגם שנאמר לא תמכר, פירושו שלא יעשה הקונה מעשה שהארץ תהיה נמכרת ללמיתות, אבל המוכר לא עשה שום דבר ביוכל שיהיה חייב עליו, ואפילו התנה וגם כתב שטר שהמכירה היא לעולם, הרי התנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל ומבוטל והשטר כחפפה בעלמא ומחוייב הקונה להחזירה ביוכל בין צדיני אדם ובין צדיני שמים, ואם כנשה ולא החזירה הוא הוא העביר מעשה והוא חייב, ומה שאומרו הכתוב בלשון מכר ולא אמר והארץ לא תקנה ללמיתות, לפי שרק אם בא לידו דרך מכירה חוזר ביוכל, אבל בעל שירש את אשמו אינה חחרת לירשיה ביוכל, אע"פ שבעל בנכסי אשמו לוקח הוי, אבל אינו דרך מכירה, וזה הנראה לומר דדעת רבינו (ב"ב), אבל הר"מ צמו"ל בספר המצות כתב שהוא אזהרה למוכר שלא ימכור לחלוטין, ובהלכות סנהדרין השמיטיו ולא כתב שלוקח עליו, א"כ נראה שסובר שאין לוקח, ומאוס שלא אהנו מעשיו וכנ"ל, וכן הוא דעת החיטון בספרת הרמב"ם (שלי"ט) עיין גם וברמב"ן כאן: סג זה פי' התיבה שהוא ענין כתיבה, כמו (פה' ז"ד) ימיתם ה' אלקינו, וענינו מכירה עולמית, וכמו שפירשה אונקלוס והס"כ לחלוטין, שאם נמכר עולמית ולחלוטין הרי הוא נכרת ונפקק מצעליו הראשון: סד ר"ל אין זה נתינת טעם על המצוה, כי מה טעם להחזירה בשביל שהיא שלי, טעם המצוה היא ששדה זו היא אחוזתו וירושם אבותיו, אלא התגלות היא זאת, שאם בעיניך הלוקח נראה שאין מנאו זה מן היושר שהתורה לזה אחי להחזיר מה שהיא כבר שלי שקניתי אותה, לזה אמר הכתוב שהארץ שלי היא, ולדיוק בא שאינו שלך, והכתוב בעצמו מפרש דיוקו כי גרים אחס וגו', ולזה תיקן רבינו ואמר שאינה שלך, כי זה המכוון בתיבת "ל"י (רא"ם), ובת"כ מסיים בה אל תעשו עממים עיקר עכ"ל: סה פי' מדכתיב "ובכל" ארץ, ולא אמר ובארץ אחתכם, מרבינין בחים ועבד עברי יש להם גאולה בקרובים כמו שדה אחוה, דכתיב בפסוק הסמוך וכן גאולו וגאל את ממכר אחיו, ומדכתיב ארץ אחתכם ממעטינן בת"כ מטעמין ועבד כנעני שאין להם גאולה, ומה שגמר אומר ודבר זה מפורש בקידושין, לרזו לומר ששם פליגי ר' יהושע ור' אליעזר באיזה בחים ובאיזה עבדים, אם בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל, או בתי ערי החצרים ועבד עברי הנמכר לנכרי, גם פליגי אם מנאו וחיוי יש על הקרוב לגאול, או רק רשות והורמנא ואין הלוקח יכול למאן: סו פי' מדאמר בפרשה זו שבבא שנת היוכל חוזר השדה לבעליה, אמר, שזה שהשאר השדה ביד הלוקח עד היוכל זה לכל היומר, אבל אין זה אומר שצריך לישראל בידו, אלא יכול להגאל מקודם, ואופן הגאולה הנה הוא מפורש בפרשה הבאה, ומה שאמר רבינו

אור החיים

כידוע, וכרחס אב על צנים ירחס ה' על עמו: גדול והערה ליושבי תבל, כי ימוך על דרך אומרו כה. כי ימוך אחיד וגו'. פרשה זו תרמוז ענין (קבלת י' י"ט) בעלגלתיים ייך המקרה ואמרו ז"ל אור בהיר (גח) אם אחס עלגלתי בעבודת ה'.

יתמסכן אחיד ויזבן מאחסנתיה ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרב אליו

רשי

לקמ בהיר

ומכר. מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו"ה אלא מחמת דוחק עוני (ח"ס): מאחוזתו. ולא כולה, למד* שיני נוטתת * למדה תורה. ולא לפי פשוטו: (סד) וז"ל ת"כ: ומנין שאין אדם רשאי למכור את שדהו ולהניח (המעוט) צאפודתו (לשמרס) וליקח לו בהמה וליקח לו בית מ"ל כי ימוך ומכר

אור החיים

(תענית ז'): עשיכם לאותו שנאמר בו (תהלים ק"ד) המקרה במים עליוחיו מך, כי כשהתחוננים מעין מדרך הטוב מסתלקים ההשפעות ומתמסכן עמוד הקדושה"ה, כי העיקר חלוי בתחוננים, ואמר ומכר מאחוזתו ירלכ על משכן משכן העדות אשר הוא אחוזתו ית' שבו השרה שכינתו וצטונותיו נמכר ביות ציד האומות, וכמאמר חז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפירוש פסוק מזמור לאסף באו גוים וגו', וכודיע הכתוב כי גאולתו היא ציד הלדיק אשר יהיה קרוב לה', על דרך אומרו (לעיל י' ג') בקרובי אקדש הוא יגאל ממכר אחיו, כי הארון צ"ה יקרא ללדיקים את כביכול דכתיב (תהלים קכ"ב) למען אחי ורעי, והגאולה תהיה בהעירי' לבית בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשצו חוץ גולים מעל שלחן אציקם ומה יערצו לכם החיים בעולם זולת התצרה בעליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אציקם הוא אלהי עולם צ"ה לעד, וימאחם צעיניו חאוות הנדמים ויעירם צהשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יעיצו מעשיהם, וצוה יגאל ה' ממכרו"ה, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון ביות העלוב. ואומרו ואיש כי לא יהיה לו גואל על דרך אומרס ז"ל (סנהדרין ז"ג) אין איש אלא הקדוש צרוך הוא דכתיב (שמות ט"ז ג') ה' איש מלחמה, כשלא יהיה לו גואל כי אין איש שם על לב אין מנכל ואין מחזיק ביד אומה ישראלית להשיבה אל אציה, אל תאמר כי ח"ו אצדה תקוה, אלא

אור בהיר

בג) פי' אינו משפיע, ונראה כאלו אין לו ח"ו"ה, ומינת אחיד רומז להקב"ה. (ס) צהעיר הלדיק. (סא) פי' צוה ימן כח לעמוד הקדושה, ויחשבר כביכול ויגאל מה שמכר. (סב) ידו של אש זה הקב"ה. (סג) א"כ חיות ושצ פי' שהוא בעצמו ישיב וגם השיב את ישראל. (סד) ויהיה פי' לא מנאה ידו, ידו של הקב"ה כלומר אין הקב"ה יכול להניח ידו המוצט עליהם מחמת

תהלים קיט

השגים ממצותיך: כנגל מעלי חרפה ובוז
 כי עדתיך נצרתיו: כנגם ישבו שרים פי
 נדברו עבדך ישיח בחקך: כדגם עדתיך
 שעשעי אנשי עצתי: פ כה דבקה לעפר
 נפשי חניי כדברך: כו דרכי ספרתי ותענני

תרגום

כב אעדי מעלי קלנא
 ובחתיא ארום סהדותך
 נטרית: כג ארום יתבון
 ודרכון מני מכללון
 עבדך עסק באחיות
 גודתך: כד לחוד סהדותך
 פרנקי מרי עצתי:
 כה אדבקה לעפרא נפשי

אפי יחי כדברך: כו אורחי מציתי וקבלתא צלותי אלף יחי גודתך:

רש"י

(כב) גל מעלי. לשון גלגול, כמו ויגל את האבן
 (כג) בי נדברו. אף על פי שמלכי
 אומות העולם מתלוצצים עלי שאני עוסק במורה:
 (כד) שעשועי. עסקי: (כה) חניי כדברך. כמו
 שהנענחתי על ידי נתן הנביא טובה: (כו) ספרתי.
 לך את נרכי ואת מטמאי, ואתה ענימי:

מצודת דוד

גערת בורים ארורים אשר הם שוגים ממצותיך בעבור
 זרן לבם אשר לא למדו, ולזה אתאווה אל משפטך
 ללמדם ולעשותם: (כב) גל. העבר מעלי חרפה ובוז
 כי שמרתי התורה, ואינו ברין להתבוזת למען יגדל כבוד התורה:
 (כג) גם ישבו. לא לבד באקראי ידברו כי
 גם ישבו דרך קבע, אבל אני לא ארכב בס כי אם אשיח בחוקיך:
 (כד) גם עדתיך. לא לבד אשיח בהם דרך
 עראי כי גם שעשועי המה בכל עת, ויחשבו לאנשי עצמי
 לדבר בהם בתמידות כאדם עם יועציו: (כה) דבקה.
 שחה נפשי ודבקה ער לעפר, ואשאל ממך חייני
 מהצרה כדברך עלי על ידי נתן הנביא: (כו) דרכי.
 ענייני הייתי מספר לפניך לשאל לך עצה עליהם,
 כמו שנאמר (ש"ב ה ט) וישאל דוד ביה' ותענני.
 ענית לי על

מצודת ציון

כא) השוגים. מלשון שוגג ומשגה: (כב) גל. גלגל וסבב:
 ובוז. בזיון:
 כי שמרתי התורה, ואינו ברין להתבוזת למען יגדל כבוד התורה:
 (כג) גם ישבו. לא לבד באקראי ידברו כי
 גם ישבו דרך קבע, אבל אני לא ארכב בס כי אם אשיח בחוקיך:
 (כד) גם עדתיך. לא לבד אשיח בהם דרך
 עראי כי גם שעשועי המה בכל עת, ויחשבו לאנשי עצמי
 לדבר בהם בתמידות כאדם עם יועציו: (כה) דבקה.
 שחה נפשי ודבקה ער לעפר, ואשאל ממך חייני
 מהצרה כדברך עלי על ידי נתן הנביא: (כו) דרכי.
 ענייני הייתי מספר לפניך לשאל לך עצה עליהם,
 כמו שנאמר (ש"ב ה ט) וישאל דוד ביה' ותענני.
 ענית לי על

אבן עזרא

(כב) גל. הטעם כי הזדים יחרפוני כעבור ששמרתי
 עדותיך: (כג) גם. כן עשו שרים רבים: בי נדברו.
 כמו ותדבר מרים, כעבור כי עבדך ישיח בחקך:
 (כד) גם. אנשי. חסר כ"ף כמו ועיר פרא, וכן הוא

רד"ק

השחתה. אמר תגער הזדים הארורים שהם שוגים
 ממצותיך. וקראם שוגים כי הם זדים בביטול הלימוד,
 ושוגים מן המצות מפני שאינם יודעים. ולפי שזכר
 כי בכל עת הוא תאב אל המשפטים אמר כן אני
 תאב והם אינם תאבים, אלא בטלים ומתעסקים בהבלי
 העולם או יושבי קרנות ואין להם חפץ בלימוד,
 לפיכך לא ידעו משפט האל והם שוגים בהם ועוברים
 עליהם. ואמר ממצותיך ולא אמר ממצותיך. כי
 בשגגתם הם יוצאים מן המצות: (כב) גל מעלי. אותם
 הזדים מחרפים ומבזים אותי לפי שנצרת ערותיך,
 ואתה גלה אותה חרפה מעלי העבר אותה שיבושו
 מהרה ואשמח אני: (כג) גם ישבו שרים, וגדולים

נושאי הפרק

(כה-כז) תחינה לזכות לתורה ולצאת מהיסוריך.
 (כז-לב) להתרחק מדרך השקר ולזכות בדרך התורה.

תהלים קיט תרכח

לא אשכח דברך: פ יז גמול על עבדך אחיה
 ואשמרה דברך: יח גל עיני ואביטה נפלאות
 מתורתך: יט גר אנכי בארץ אל תסתור
 מפני מצותיך: כ גרסה נפשי לתאבה אל
 משפטיך בכל עת: כא גערה זדים ארורים
 ערן: כא נפתא ודנין ליטין דאשתליו מפקודיך:

רש"י

(יז) גמול על עבדך. דבר שאחיה צו נגמול חסדך:
 (יח) נפלאות מתורתך. דברים המכוסים זה,
 שאינם מפורשים זה: מתורתך. נפלאים מפירושי
 מורכך, שאינם מפורשים זה. (מלאהי): (יט) גר
 אנכי בארץ. ימים מועטים: אף תסתור ממני.
 מלומדך הנעלמות שאוכל לקיימם, שאם לא עכשו
 לימתי: (כ) גרסה. משתכרת נפשי מתמת מלוה,
 כמו גרש כרמל (ויקרא כ ד). ומנחם חובר לתאבה
 עם מתאב אנכי את גאון יעקב (עמוס ו ט), ושיניהם
 לשון שר:

מצודת דוד

(יז) גמול. רוצה לומר גמול חסד על עבדך שאחיה
 למען אשמור דברך, ולא כעבור הנאות עולם הזה:
 (יח) גל עיני. האר עיני להבין מתורתך רברים נפלאים
 ומכוסים: (יט) גר. הלא אני בארץ כגר הזה, שמעט זמן
 יושב במקום גרותו ושואף הוא אל מקום מולדתו, כן
 שני חיי מעטים ושואף אני לשוב למקור נשמתי, ולזה אל
 תסתור ממני פלאי מצותיך מלהבינם במעט ימי:
 (כ) גרסה נפשי. נשכחה מרוב תאוה כל עת אל משפטיך:
 (כא) גערה. רוצה לומר כי ראיתי אשר מעולם

אבן עזרא

(יז) גמול. כעבור שהזכיר למעלה לא אשכח דברך,
 אמר גמול על עבדך אחיה, ואשמרה כמו לא
 אשכח: (יח) נפלאות מתורתך. איננו דבק כי אם
 ואביטה כמו ולא כחדו מאבותם, וכן הוא גל עיני
 ואביטה מתורתך נפלאות ממני: (יט) גר. כעבור היות
 הגר כמו תועה ושוגה בדרכים, על כן אמר כן:
 (כ) גרסה. מן גרש כרמל (ויקרא כ ד) כמו נצובה
 ונשרפה לעשות משפטך בחייהם, ומלת לתאווה
 מרוב אהבתי כמו תאבתי: (כא) גערה. כמו שעשית
 אתה:

רד"ק

הארם יסע מזה העולם כי אין לו מעמד וקיום בו,
 לפיכך צריך שלא תסתור ממני מצותיך כי לא אדע
 יום נסעי: (כ) גרסה. נשכחה נפשי מרוב תאוה אל
 משפטיך ללמדם, אפילו בעת שאני עסוק בעולם לבי
 הומה עליהם: גרסה. מענין גרש כרמל: לתאבה.
 מקור, ענין תאוה וחשק: (כא) גערה. עבר במקום
 עתיד, והגערה שאינה קשורה עם בי"ת היא לשון
 מדרשי חז"ל

מדרשי חז"ל

(כ) גרסה נפשי לתאווה וגו'. אמר רבא, לעולם ליגרס
 איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר.

נושאי הפרק

(יז-יט) בקשה לידיעת סודות ונפלאות התורה.
 (כ-כז) לימוד התורה כנגד הלועגים ומחרפים.

שיכול להמתיק הגבורות הנ"ל או ישבו בסוכות
שהיא כולה חסדים ושורה עליו החסדים
והמשכיל יבין.

פרשת בהר

הוא מעורר מלמעלה שהקב"ה עושה כנגדו
תנועה כזה לכן כשישראל מחזירים פניהם ח"ו
מן הקב"ה ושוכחים בו אזי הקב"ה הוא גם כן
מחזיר פנים מהם חלילה ואז (דברים לא יז)
ומצאוהו רעות רבות וצרות וגו' לכן כל תפלתו
הוא שהקב"ה יחזיר לנו פנים ובאור פני מלך
חיים נלך וזהו יאר ה' פניו אליך כנ"ל וישם לך
שלום ומהיכן זוכין לאור פני המלך על ידי
מעשינו הטובים ועל ידי תורתו ואותיותיו
הקדושים כמו שאומרים (תהלים י"ח) כי באור
פניך נתת לנו תורת חיים וגו', וזהו (תהלים טו ח)
שיתיי ה' לנגדי תמיד ולהבין זה צריך ביאור
רחב אך תן לחכם ויחכם מה שזכר לעיל שישים
ה' תמיד נגד פניו בכל עסקיו וזהו נקרא ישראל
והם עם הקב"ה פנים בפנים כנ"ל שגם הקב"ה
הוא מאיר פניו להם, וזה יש לפרש שיעור
הפסוק (דברים ז) וזאת לפניך בישראל זהו הדבר
ועל התמורה היינו כשמחזיר האותיות לשורשם
וגואל אותם מן התמורות שנתחלפו בגשמיות
ועל ידי זה הקב"ה הוא מחזיר פנים להם באור
החיים כנ"ל, ויש בזה עוד סוד עמוק מי ימצאנו
כשיש לאדם ח"ו איזה צער וצרה ומלביש צערו
או מבוקשתו באותיות הקדושים כמו שעשה דוד
המלך ע"ה כשהיה לו איזה צער וצרה שעברה
עליו חיבד קפיטל תהלים על זה והלביש את
צערו ומבוקשתו באותיות קדושים וכן במעשה
דרכא והבן ועל ידי זה היה מאיר אותיות
המבוקש ונגאלו מאפילתם ונגאל גם כן מצערו
ממש, וזהו יש לפרש ובכל ארץ אחותכם היינו
בכל ארציות וענייני גשמיות שיהיו לכם אחיה
בעוסקם בו אזי תראו גאולה תתנו לארץ היינו
כנ"ל לגאול האותיות ממעמקים ולפי הידוע
שהשכינה נקראת ארץ היא גם כן כן ודא ודא
אחד הוא ובזה שמאיר אותיות צערו הוא מאיר

דבי גרים ותושבים אתם עמדי. יש לומר בזה
בדרך רמז להבין זה על פי ששמעתי מחכם אחד
על פסוק (תהלים קט, יט) גר אנכי בארץ אל תסתר
ממני מצותיך כי ידוע מן איכות טבע העולם כי
מי שהוא גד אין לו עם מי לרבו ולקרב עצמו
ולספר לו כל מאורעותיו וכל לבו שאין לו חבר
לא ישראל ולא גוים אך כשרואה חבירו הגר אזי
מספר כל אחד בפני חבירו כל מאורעותיו וידוע
הקב"ה הוא כמו גר בעולם הזה שאין לו על מי
להשרות שכנת כבודו יתברך כי זעירין אינן
וכו' והוא שהתפלל דוד המלך ע"ה גר אנכי
בארץ היינו אני גם כן איני רוצה להיות תושב
בעולם הזה ואני רק כגר בעולם הזה ולכן אל
תסתר ממני מצותיך כמו גר אחד בפני חבירו
שמספר לו כל לבו, וזה יש לומר הרמז בפסוק כי
גרים ותושבים כשתהיו בכחינת גר בעולם הזה
ותושב בעולם הבא אז אתם עמדי כי אני גם כן
גר בעולם הזה כנ"ל וממילא אל אסתיר מכם
מצותי כנ"ל והבן.

ובכ"ז ארץ אחותכם גאולה תתנו לארץ. יש
לומר בזה בדרך רמז ונקדים לבאר הפסוק (דברים
ז) וזאת לפניך בישראל על הגאולה ועל התמורה
דהנה כשאדם עוסק באכילה או במשא ומתן או
מדבר דברים גשמיים וסיפורים צריך שידע כי
הכל הם אותיות קדושים הבאים מן העולם
העליון ויש להם שרשים קדושים אך שבאו
לעולם הזה מלוכשים ונתחלפו לגשמיות
וכשעושה הדברים הנ"ל בשכל ודעת ויראת
שמים אז מקשר הדברים לשורשן וגואל אותם
הדברים מן התמורה ורמזא ליצלן ומאיר אותם
מחשבותם ומוציאם מאפילה לאור גדול
ומשיעבוד לגאולה על ידי התקשרותו כנ"ל ובזה
הוא גורם גם כן הארת פני המלך עולם עליו כמו
שכתוב (תהלים קכא, ה) ה' צלך היינו כמו צל רצה
לומר כמו התנועה שאדם הוא עושה מלמטה כך

גם כן (תהלים קטו, יג) יברך יראי ה' הקטנים עם
הגדולים היינו אף בני אדם הקטנים בערך כשהם
עם הגדולים היינו טפל ומחובר ודבוק אליהם
אז יברך היינו וממשיך בחינת בריכה עליו מן
יראי ה' היינו שנמשך גם אליו בחינת הדעת
והיינו כנ"ל ועל ידי הדעת הוא מיתר מלכות אל
הבינה ושם נמתקין כל הדינים בשורשם, וזה יש
לומר שמדמו הפסוק כאן ובת כהן דא נשמתא
כדאיאת בוורה הקדוש (תהלים צה) כי תהיה לאיש
זד דא סמא"ל אל זר אל אחר והוא לשון תמוה
על מה זה ולמה זה על דרך (ויקרא ה, א) ונפש כי
תחטא והיינו אורייתא קא תוואה על זה שתהא
נשמה קדושה ברשות זר כנ"ל ששם הוא שורה
דינים, ומפרש הטעם היא בתרומת הקדשים
היינו מחמת שהוא מורם ומפדש מן הקדושים
ושלימים ואינו רבוק להם ולכן לא תאכל היינו
שהיא בלא יחור שאין לו דעת ליחדה ומשם
נמשך צרות ודינים ח"ו אבל מי שהוא דבוק
להצדיק אז נמשך גם אליו הדעת ומיוחד על ידי
הדעת מלכות אל הבינה ונמתקין הדינים
בשורשם והבן.

ב"ז האזרח בישראל ישבו בסוכות. יש לומר
על דרך דאיאת בוורה הקדוש פרשת אמור (קט)
זה לשונו כל מאן דאיהו מגזעא ושרשא קדישא
דישראל ישבו בסוכות תחות צלא דמהימנותא
וכו' אליעזר עבד אברהם בגין דשמש לאברהם
יתיב תחות צלא דמהימנותא וזכה למיפק מכלל
ארור לכלל ברוך וכל מאן דיתיב תחות צלא
דמהימנותא אחסין חירו ליה ולבנוי לעלמן
ומאן דאפיק ח"ו אחסין גלותא ח"ו עיין שם,
וזהו כל האזרח בישראל היינו כל מי שיש לו
בחינת אברהם הנקרא אזרח על שם איתן
האזרחי יש לו גם כן בחינת של ישבו בסוכות
היינו צלא דמהימנותא כנ"ל ומאן דאפיק גרמיה
אחסין ח"ו גלותא כדאיאת בוורה הקדוש וישב
ממנו שבי היינו שנעשה מאותיות ישבו אותיות
וישב ולטובה היא ישבו בסוכות כזכר לעיל
והבן.

או יאמר על דרך דאיאת ככתבים שמאלו
תחת לראשי זו ראש השנה שהיא בחינת גבורה
וכל התפלות והתקיעות ראש השנה היא כדי
להמתקין ואחר כך וימינו תחבקי היא בחינת

הקב"ה אך בהעלם ובהסתור מאד ועל זה מרמז
הסתרת האי שהוא אלופו של עולם והוא
באחרונה, והנה בודאי כשאדם בא לירי עבירה
חלילה ואינו רוצה לעשותה מחמת הקב"ה או
עושה איזה מצוה מחמת יראת ואהבת הקב"ה
נקרא הבחינת הזאת בחינת א' והוא בחינת אני
ראשון והבחינה הנ"ל ח"ו נקרא אני אחרון,
ובודאי אני היינו בחינת האחרון מגעגעת לבא
לבחינת אני ראשון לחיותה כי כל ירידת
המדריגה בשם מיתה נקראת ובהעלות אותה
היינו או שעושה מצוה כנ"ל או שמונע עצמו מן
העבירה כנ"ל או שחוזר בתשובה על מה שעשה
כבר ובזה הוא מחיה אני האחרון על ידי אני
הראשון ואז נעשה התפשטות אור אלוהותו
מעילא לתתא ונעשה אני אחרון ואני ראשון
ומבלעדי אין אלקים כי בודאי לא עזב ה' את
הארץ רק הוא משגיח בעינא פקיחא על כל
פרטיה הנעשים בעולם הזה ובכל העולמות
והוא המחיה את כולם, והוא הרמו אשר יעשה
אותם האדם וחי בהם אני ה' היינו שיהיה נעשה
מן אני אחרון אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי
אין אלקים כנ"ל והבן, והשם יכפר בעדי אם
שגיתי ויראני נפלאות בתורתו הקדושה תורת
אמת לי ולזרעי עד עולם אמן.

ובת איש כהן כי תהיה לאיש זר היא
בתרומת הקדשים לא תאכל. יש לומר בזה בדרך
רמז על דרך (ישעיה יא, ט) ומלאה הארץ רעה כמים
לים מכסים יש לומר בזה הפירוש כי יש הוא
בחינת סוף כל המדריגות שהוא מלכות ולכן
נקרא לפעמים ים סוף עיין שם זה והוא בחינת
דין על דרך (ישעיה י) דינא דמלכותא כידוע
וכשהוא מתחבר לגדולי הדור ואנשי השם על
ידי זה נמשך לו הדעת גם כן ויכול להעלותו
לשורשו שהוא עולם הבינה ושם נמתקין כל
הדינים כשמעלה ים שהוא מלכות אל עולם
הבינה שהוא מי ונעשה מזה מי היינו מימי
החסד והרחמים והכל על ידי בחינת הדעת הוא
מעלה אותו לשרשו והוא שאמר ומלאה הארץ
היינו סוף המדריגות כשהוא מעלה אותו
לשורשו ונעשה מן בחינת הדין שהוא אלהים
אותיות מלאה והכל הוא על ידי הדעת נעשה
כמים לים מכסים מן ים נעשה מים כנ"ל, וזהו

ומצפוני לבו אלא לגר חבירו הוא מגלה כל לבו וכל מסתוריו, וזה יש לומר שכיון דוד המלך ע"ה בתפלתו שאמר גר אנכי בארץ והשית' בדרך הוא כביכול הוא גם כן גר בעולם הזה שאין להשיג בזה העולם כל זמן שמלוכש בחומריות עצם אלקותו יתברך וגם אנכי גר בארץ לכך אל תסתר ממני מצותיך לשון צוואת ודביקות סתרי תורתך ומצותיך הצפונים וחתומים בתוכן כל מצוה ומצוה כדרכו של גר שלא לגלות מסתוריו כי אם לגר חבירו כמותו, וזגם יש לומר שמרמו הפסוק וישב יעקב במגורי אביו היינו שהנהיג עצמו בגירות כמו אביו בעולם הזה כדכתיב ויגר יצחק וכן באברהם גר ותושב וגו' ועל כן היה אלה תולדות יעקב שזהו שהיה מוליד בזה יוסף היינו שהיה מוסיף בכל יום דביקות בתורה ובמצות ונתוסף לו בזה דעת להבין סתרי עליון והבין.

אז יאמר והוא נער את בני בלהה. על דרך שאיחא בכונת אדני שפתי תפתח כי ה' פעמים דין מספר שיך ששורשם מל"ב נתיבות החכמה וכל אחד כלול מעשר שמספרם שיך ונמתק בה' אלפין של אדני ונעשה אדני שפתי תפתח עיין שם, וזה יש לפרש והוא נער שהיה מתחלה בסוד נער על דרך (ירמיה א. ו) לא ידעתי דבר כי נער אנכי ונער גימטריא שיך ואי אפשר לדבר כי אם כשנמתק בה' אלפין ואז אדני שפתי תפתח כנ"ל שיוכל לדבר, והוא שאמר בני בלהה היינו לב ה"ה רצה לומר הש"ך דינים שהם שורש ל"ב נתיבות החכמה כנ"ל נמתקין בה' אלפין ונעשה מנער נערה והבין זה ומזה גם כן נעשה הולדה לרחל על ידי בלהה כשנמתקו הדינים שהם משורש ל"ב נתיבות החכמה כנ"ל והיא שרימזה בא אל אמתי בלהה אולי אבנה ממנה היינו על ידה יהיה לי הולדה והבין.

ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. יש כנאן סוד הנוכר ככתבים לעצור המגפה רחמנא ליצלן על ידי שם מה"ש שהוא כמילואו מספר מות ויכוין להמתיק אותו ויהיה נעשה מן מות אותיות האמת עיין שם, וזה יש לומר שמרמו כנאן ויבא יוסף את דבתם מספר מות שהוא רעה היה הוא מביא אותיות אלו אל אביהם היינו שנעשה אותיות האמת שהיא מדריגת

אביהם יעקב כמו שכתוב (מכה ז. כ) תחן אמת ליעקב ובזה היה ממתקן ומהפך מידת הדין למידת הרחמים והבין וכן היא בכל הצדיקים שבכל דור שמהפכים מידת הדין הקשה למידת הרחמים וממתקין אותה. וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ותרגומו ארי בר חכים הוא ליה. יש לפרש בזה על דרך שאיחא בווהר הקדוש זכאה הוא מאן דמליל על אודנין דשמעין, ויש לומר שרימו בזה דהצדיק המשפיע תורה ומוסר לבני אדם כשיש לו מקבלים שמשותקים ומתאווים לשמוע דבריו, אז יכול הצדיק לומר דבריו בזכות הדעת ובצחות מחשבתו כלי שום טירוף ובלבול הדעת ובהתעוררות תאוותם שמשותקים לשמוע מעוררים את הצדיק ונתחדש לו אור תורה באור צח ומצוחצח, וזהו שרימו זכאה איהו היינו לשון זכות ובהירות שנעשה זך ובהיר באור חכמת התורה מאן דמליל על אודנין דשמעין כנ"ל כשיש מקבלים שרוצים לשמוע ולקבל ממנו בזה פועלים דבר גדול להצדיק שנעשה חכמתו זכה וברה ובוראי מאירת עינים, וזה יש לומר שרימו התרגום וישראל אהב את יוסף שראה בו מדריגה גדולה זו ארי בר היינו לשון זך ובהיר כמו (ההלים ב. יב) נשקו בר חכים הוא היינו שהיתה חכמתו זכה וברה.

עוד יש לומר שרימו התרגום על דרך ששמעתי וראיתי מן אא"ז נ"ע זללה"ה שהיה מספר מעשיות ודברים חיצונים ובהם היה עובד ה' בחכמתו הזכה והטהורה שהיה לו, וזה יש לומר שרימו ארי בר חכים הוא בר לשון חוץ כמו (ברכות כח) תוכו כברו והיינו זהו המעלה והמדריגה נפלאה שהיה לו שאפילו בר היינו כדברים חיצונים וסיפורי דברים חכים הוא היינו שהיה מלביש בהם חכמתו הזכה והיה עובד ה' בהם וכיון שראה יעקב אבינו שזכה לחכמה נשגבה כזו ויקשר אהבתו בו וקל להבין. המלך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו ותרגומו המלכו את מדמי לממלך עלנא או שולטן את סביר למשלט בנא, יש לומר שרימו התרגום שכונתם היה על דרך (ברכות נה) אין מראין לו לאדם בחלום אלא מהרהורי לבו והוא

שאמר המלכו את מדמי לממלך עלנא היינו שאתה מחשב ומדמה ברעיוןך לממלך ומזה חלמת זה המשלט את סביר למשלט, יש לומר סבירי היא ראשי תיבות למפרע רעיוני יצרך במשכבך וקל להבין. ותשב בפתח עינים כי ראתה כי גדל שלה והיא לא ניתנה לו לאשה וגו' ויחשבה לזונה כי כסתה פניה. יש לומר בזה בדרך רמו כי התורה נקראת תמר כי תרי"ג מצות עם כ"ב אותיות התורה עם אותיות כפולים הם מספר תמר והנה מתחלה כשמתחיל ללמוד תורה התורה עושה לו תאוה לומר איזה פשט או דרוש כדי שיהיה לו חשק ללמוד ואף שהיא שלא לשמה על כל זה מתוך שלא לשמה בא לשמה, וזהו ותשב תמר היינו התורה כנ"ל בפתח עינים על דרך (בראשית ג. ו) כי תאוה הוא לעינים והיינו בפתח בפתחות דברים בתחלת לימודו עושה לו תאוה וחשק כנ"ל אולי יבא מזה לתכלית האמיתי וילמוד לשמה אך כשראתה שנשאר בזה ואינו משים על לבו כלל שאין זה עיקר התכלית ויבא לתורה אמיתית ללמוד לשמה או התורה מסתרת פניה ממנו ומתכסה ממנו ואינו רואה אור התורה ונדמה לו שאין פנימיות בתורה רק סיפורי מעשיות, הוא שמרמו כי ראתה כי גדל שלה היינו אבל כשראתה כי גדל שלה והיא לא ניתנה לו שלה על דרך (בראשית מט. י) כי יבא שילה שהוא מספר משה שהוא לשמה אותיות למשה והיא לא ניתנה לו ולא בא לזאת המדריגה או התורה מסתרת עצמה ממנו ולכן ויחשבה לזונה היינו שמחשב על התורה שאין בה שום פנימיות רק סיפורי מעשיות כי כסתה פניה היינו שהתורה מכסה אור פניה ממנו ואינו רואה כלל שום פנימיות בה, ויש אליה אל הדרך וגו' כשמישב את עצמו לנטות אל התורה לילך בדרך הישר וכו' וישאל לאנשי מקומה היינו לצדיקים וחכמים הדבקים למקום ברוך הוא בענין התורה ואמרו לא היה בזה קדשה היינו ששקר היא מה שחשב את התורה לזונה כנ"ל שאין בה פנימיות רק עיקר התורה הוא לדבק בפנימיות ובאור התורה וכן הוא סדר הלימוד בתחלה ויקרא שמו פרץ היינו שלא לשמה שהוא בראשונה ואחר כך נעשה ההולדה השניה

שהיא העיקר וזהו ויקרא שמו זרח היינו זריחת אור התורה כשלומד לשמה והבין. אז יאמר ותסר בגדי אלמנותה ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה. על דרך הנ"ל כי תמר היא התורה ובתחלה ילמד אדם שלא לשמה ומתוך שלא לשמה בא לשמה, והוא שמרמו ותסר בגדי אלמנותה היינו מה שהיה לומר תחלה שלא לשמה בלא התקשרות לאמיתת התורה והיתה בחינת אלמנה ותשב בפתח עינים היינו כשלומד אחר כך לשמה ונפתח עיניו באור התורה על דרך (ההלים קט. יח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך שנתגלה לו אור התורה והחכמה, והוא שמרמו אשר על דרך תמנתה היינו לשון תימן שהוא דרום ונקרא ימין והוא בחינת לשמה על ררך (משלי ג. טו) אורך ימים בימינה וכשהולך בזה הדרך התורה היא לו לפתח עינים להבין ולהשכיל עמקי סודותיה וסוד תעלומיה והבין. הנה הרה לזוננים וגו' הוציאוהו ותרפך. מרומו בזה על דרך (גטין מה. ה) ספר תורה שכתבו מין ישרף והמשכיל יבין. ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח. על דרך הידוע איך מקיים בכל דרכיך דעהו דרך משל כשבא לו איזה תענוג מדבר ישים אל לבו אל מקור ושורש כל התענוגים שמשם נמשך כל התענוגים והיינו מן עילת העילות המחיה את כולם ונותן חיות בכל הדברים ומשם בא לו התענוג והוא וכשמישים זה אל לבו ומאמין בו באמונה שלימה אזי בטלים ממנו כל התענוגים הגשמיים, וזהו שמרמו ויהי ה' את יוסף היינו שתמיד היה רואה ה' לנגד עיניו והיה מדבק עצמו בכל דבר לפנימיות ושורש כל השרשים וזהו ויהי איש מצליח כמו (שמואל ב. יח) וצלחו הירדן היינו שכל הדברים ותענוגים הגשמיים בקע אותו ונמצא שורשו בפנימיות שמחיה את כולם וממנו נמשך כל התענוגים כנ"ל והבין. בבועל הטורים בזה הסדר איחא (שיר השירים ז. ח) זאת קומתך דמתה לתמר פירוש מה תמר תחלתה בכיוון וסופה בכבוד כך ירושלים תחלה בכיוון (ישעיה א. כא) איכה היתה לזונה ולבסוף בכבוד (זכריה ב. ט) ואני אהיה לה וגו' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה עד כאן, ולפי עניות